DIN BIOGRAFIA PICTORULUI SAVA ALBESCU (1885-1957), CU SPECIALĂ REFERIRE LA DOUĂ DOCUMENTE DIN 1949

GABRIELA MIRCEA
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
peace_gabi@yahoo.com
SMARANDA CUTEAN
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
smaranda_cutean@yahoo.com

Cuvinte cheie: pictură, maestru al picturii, pastel, biografie, autobiografie, Nicolae Grigorescu, G. D. Mirea, François Flameng, secolul al XIX-lea, secolul al XX-lea
Keywords: painting, master of painting, pastel, biography, autobiography, Nicolae Grigorescu, G. D. Mirea, François Flameng, XIXth century, XXth century

Prin intermediul studiului de față se editează o autobiografie a pictorului Sava Albescu şi alte două texte adresate de artist în 1 februarie 1949 consilierului cultural Dumitru Ciumbrudean. După eşecul financiar al amplei expoziții personale din 1947, vernisată la sediul Băncii Comerciale din Alba Iulia, la o vârstă apreciabilă, de 64 de ani, artistul realizează faptul că nu va putea în viitor să subziste ca pictor independent, în noile condiții politice şi sociale instituite în țară. De aceea, făcând un compromis moral evident, îi solicită noului lider politic al momentului, Dumitru Ciumbrudean, pe care cu siguranță îl cunoştea de mai demult, din perioada interbelică, sprijinul pentru a fi admis în ***Sindicatul artiştilor plastici*** *din zona Alba Iulia, precum şi acela de a obține o pensie din partea* ***Ministerului artelor****. Autobiografia redactată cu acest prilej de către artist aruncă o lumină suplimentară asupra întregii sale existențe şi activități de până atunci, relevându-ne şi câteva interesante date biografice inedite.*

În general datele biografice vehiculate în diferite texte istorice despre viața şi activitatea pictorului Sava Albescu sunt nu atât „diferite”, cât mai ales incerte, deoarece ele nu au fost, decât arareori, aşezate pe un suport documentar ferm. Dată fiind „diversitatea” lor (aparentă doar, desigur), nu însă la propriu şi multitudinea lor, pentru că în general s-a scris destul de puțin despre biografia şi activitatea sa[1], suntem obligate să încercăm să facem o anume ordine incipientă în această „devălmăşie” informațională, destul de deconcertantă la prima abordare deşi ea nu este neapărat abundentă – cum subliniam anterior, cât încâlcită şi nesigură.

Pornim în încercarea noastră de la un suport documentar, destul de sigur, respectiv de la 2 texte (de fapt 3!) cu conținut autobiografic, pe care pictorul Sava Albescu i le-a adresat în 1949 lui Dumitru Ciumbrudean[2] şi pe baza lor facem

[1] Vezi Hațegan f. a., Tudoran 1979, Udrescu 1979, Dreghici 2002, Mărgineanu 2005, Domşa 2007 (http://www.dacoromania-alba.ro/nr34/sava_albescu.htm), Fleşer 2007.

[2] Dumitru Cimbrudean (1890-1985), organizator al Filialei Alba a Partidului Comunist, era la vremea respectivă inspectorul cultural al zonei. Din 1948 fusese deja promovat şi director al Muzeului din Alba Iulia, în detrimentul creatorului instituției respective, Ion Berciu. Fusese judecat în *Procesul din Dealul Spirii*, dar nu avea origine socială proletară, ci, de profesiune „bărbier” (frizer, ceea ce uneori însemna şi „spițer”), era de fapt mic burghez. Provenea din vechea mişcare socialistă transilvană, făcuse frontul în primul război mondial, în Italia, era promotor cultural şi național cu demnă de a fi amintită activitate, dinainte de 1 Decembrie 1918, când desfăşurase o interesantă strădanie de promotor al mişcării teatrale de

confruntări cu ceea ce s-a vehiculat în istoriografie până acum, dând curs ideii că artistul însuşi şi-a cunoscut mai bine biografia decât oricare alt autor care s-a referit la ea, deşi există şi riscul ca însăşi relatarea proprie să conţină anumite denaturări datorate subiectivităţii oricărui personaj istoric, sau pur şi simplu tendinţei de hipertrofiere a memoriei fiecăruia dintre noi, care are, cum bine se ştie, reflexul condensării informaţiilor, al sintetizării lor, într-o manieră subiectivă.

Dar să trecem în revistă, în mare, ceea ce se cunoaşte şi s-a vehiculat îndeobşte în istoriografia românească, despre artist.

O primă evocare, deosebit de importantă în ultimă instanţă, din păcate publicată fără explicaţia notelor, ceea ce ne pune mari probleme, mai ales în privinţa uneia din sursele de bază ale lucrării, un document manuscris (nu credem că este vorba de o sursă bibliografică) rămas din păcate în continuare inedit (din care s-a folosit parţial informaţia), pe care autoarea pare a-l fi folosit primordial[3], i-a consacrat în 1968 Lucia Haţegan[4]. Studiul conţine multe referiri sintetice la biografia artistului, care cu siguranţă rămân în continuare de referinţă (!), deşi ignorăm sursa, sau sursele, din care autoarea le-a recoltat.

Din cauză că unele dintre informaţiile vehiculate atunci îşi dovedesc actualmente în mod categoric invaliditatea, o undă mare de nesiguranţă se aşterne şi peste celelalte fapte relatate în lucrarea menţionată, care, unele, par, paradoxal, însă, la o examinare exterioară totuşi şi *veridice*, respectiv demne de a fi acceptate (menţinute) încă în istoriografia subiectului, în lipsa posibilităţii de-a le demonstra netemeinicia, cel puţin ca teme de reflecţie, de verificare şi adâncire documentară.

Dintre informaţiile invalide menţionăm:

1. Anul naşterii artistului în **26 octombrie 1883**, informaţie eronată preluată mai apoi şi revehiculată, până la Gheorghe Fleşer, în 2007, care în sfârşit a corectat-o (data reală a naşterii artistului fiind, după ultimul autor menţionat, **1 octombrie 1885**[5]), de diferiţi autori ulteriori, dar şi în contextul apariţiei ultimei lucrări menţionate, ca în cazul unui articol de popularizare din acelaşi an, 2007;

---

amatori (de diletanţi) în Alba Iulia, în limba română (în condiţiile înăspririi regimului dualist, la începutul secolului al XX-lea), continuată şi în perioada interbelică sau în cea ulterioară. Chiar în acea perioadă a anilor de statornicire a noului regim politic în România, proces în cadrul căruia devenise un pion important al zonei Albei Iulia (al viitorului raion Alba), începuse să îşi publice o parte din numeroasele sale creaţii dramatice, destinate reprezentaţiilor de amatori. Cea mai cunoscută lucrare literară a sa este, se poate considera, *Burghezul timpului: satiră socială în XI tablouri*, [Bucureşti], Tipografia Victoria, f. a., 79 pagini. Din lucrările sale se pot consulta la *Biblioteca documentară* a muzeului albaiulian titluri ca: *Burghezul timpului…* (cota L. 330); *Oameni minciună. Peisaje din viaţa oamenilor. Groaza de sclavia casnică. Nuvele*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, 1945, 63 pagini (L. 184); *Piese de teatru*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, 61 pagini (L. 190); *Se mişcă munţii. Piesă istorică din revoluţia iobagilor Horia, Cloşca şi Crişan, în 10 tablouri. La menajerie. Comedie într' un act*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, 1945, 64 pagini (L. 185); *Factori sociali. Piesă simbolică în 8 tablouri. Vasile Apostol, Bărbierul din Bârlad se face dictator. Comedie în 5 acte*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, f. a., 72 pagini (L. 189); *Teatru modern. Şapte piese de teatru*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, 1945, 75 pagini (L.186) şi, mai ales *Jurnal de front al caporalului Dumitru Ciumbrudean*, Bucureşti, Editura politică, 1969, 367 pagini (I. 4096).

[3] Acesta trebuie să fi făcut parte din patrimoniul neinventariat al muzeului din Alba Iulia (?), sau poate provenea din colecţia de la *Casa memorială Sava Albescu* din Feneş.

[4] Haţegan, f. a.

[5] Gheorghe Fleşer este singurul autor care a corectat, tacit, informaţia anterioară referitoare la data naşterii lui Sava Albescu, momentul fiind unul de răscruce în istoriografiei problemei, care trebuie bine individualizat, pentru că se făcea o corectură deosebit de importantă a biografiei personajului menţionat, care avea repercusiuni şi asupra altor momente ale vieţii şi activităţii sale vehiculate în bibliografia subiectului. Documentul publicat în anexa studiului de faţă reconfirmă validitatea corecturii făcute de către Gheorghe Fleşer în 2007, admiţând şi noi că măcar anul naşterii şi-l cunoştea fără dubii artistul!

2. Efectuarea de studii gimnaziale la Sibiu, greu de susținut[6], idee pe care autoarea amintită primordial anterior o emisese de altfel numai ca pe o supoziție, dar ea a fost preluată destul de insistent de către alții[7] etc.

Astfel, avem tentația de a accepta ca valide, din studiul, de altfel foarte atrăgător scris, al Luciei Hațegan, care a fost văduvit de explicația din note doar printr-un accident de editare (coroborate cu afirmațiile celorlalți autori interesați de subiect), următoarele informații, referitoare la etapele biografiei lui Sava Albescu, până la plecarea sa în capitala Franței, care sunt de fapt, cele mai nebuloase, pentru noi:

1. Faptul că Sava Albescu a făcut studiile primare în satul natal, cu învățătorul Istrate, simpatizant de seamă al mişcării memorandiste (ne relatează Lucia Hațegan, fără a ne dezvălui, nici de data aceasta, sursa documentară din care şi-a recoltat informația, care este însă pe deplin acceptabilă);

2. Familia sa era dispusă şi ar fi putut să îl sprijine material, doar pentru a deveni „notar”, ceea ce nu corespundea cu înzestrarea sa naturală, iar acest aspect relevă faptul că nu era chiar atât de sărac, cum prezenta ulterior lucrurile, în 1949, artistul însuşi (vezi Anexa I: „*Sunt născut în anul 1885, luna Octombrie în satul Boița (Turnul Roşu) Județul Sibiu, din părinți plugari români, săraci, fără avere, [posedând] doar coliba unde am văzut prima oară lumina divinului Soare. Am fost la părinți trei frați eu, Sava, Ion şi Toma…*”);

3. Faptul că a copilărit, a devenit şi a evoluat mai apoi ca artist împreună cu Aurel Frățilă, rudă din partea mamei, se poate crede, care i-a fost *unchi* (fratele mamei?), cum îl prezenta autoarea menționată, cu foarte multă siguranță, ceea ce ne determină să preluăm informația[8];

4. Admitem că a plecat la un moment dat la Bucureşti, la un alt unchi al său, Toma Frățilă, care avea acolo o mică librărie, fiind însoțit de Aurel, menționat deja anterior, dar acceptăm cu greu afirmația autoarei mult invocate că ar fi avut atunci, respectiv în 1898, 15 ani[9], dat fiind faptul că se născuse în 1885 şi nu în 1883, ci, de fapt, avea în momentul în care ajungea în mod real în capitală cam 15-16 ani, acest

---

[6] O astfel de etapă importantă din biografie nu este amintită, în nici un caz, în 1949, ea neputând fi eludată atunci, dacă într-adevăr artistul ar fi beneficiat de o atare şcolarizare în oraşul de pe Cibin (!).

[7] Nici Gheorghe Fleşer nu respingea întru totul ideea, scriind: „*După efectuarea unor posibile studii gimnaziale la Sibiu între anii 1896-1898…*” (Fleşer 2007, p. 5). Considerăm că dacă ar fi efectuat 2 ani de studii gimnaziale la Sibiu, în mod categoric, Sava Albescu ar fi amintit momentul respectiv în cadrul autobiografiei sale din 1949, or, nu face, în mod evident acest lucru!

[8] Autoarea afirma că era unchi, probabil un frate mai mic al mamei, şi că devenise şi el pictor, cum de altfel se ştie şi din alte surse documentare, dar din păcate Aurel Frățilă (1885-1940, sau poate a murit în 1939, cum specifica Gheorghe Fleşer pe urmele lui I. Lazaroveanu), pictor promițător la rândul său, a murit relativ tânăr, la aproximativ 55 de ani. Deducem din situația dată, faptul că înzestrarea pentru arte îi venea lui Sava Albescu, pe filieră maternă, de vreme ce în familia respectivă mai mulți avuseseră atracție pentru îndeletnicirile spirituale (vezi şi atracția lui Toma Frățilă pentru negoțul cu cartea) etc. De altfel din partea mamei îi venise îndeosebi lui Sava Albescu încurajarea de-a se pregăti şi de-a îmbrățişa o carieră artistică, ceea ce era desigur o atitudine rară în lumea tradițională a satului românesc.

[9] Hațegan, f. a., p. 345. Şi Traian Domşa afirma că Sava Albescu a plecat la Bucureşti la 15 ani, perpetuând data greşită a naşterii sale în 26 octombrie 1883, ceea ce ar fi corespuns anului 1898, dar dacă se admite că artistul se născuse în 1 octombrie 1885, cum a pus pentru prima dată la punct lucrurile în bibliografia subiectului Gheorghe Fleşer, atunci este de admis că acest lucru s-a produs prin 1900, mai degrabă în 1901 (până la 1 octombrie acelaşi an, 1901, Sava Albescu a avut tot 15 ani!), cum de altfel acelaşi autor şi populariza prin lucrarea sa din 2007, când relata: „***1901 – îşi însuşeşte primele noțiuni de pictură în atelierul pictorului decorator Lefevre (str. M. Brutaru), studiind împreună cu vărul său Aurel Frățilă***”, sursa informației respective fiind, putem considera, manuscrisul invocat al lui I. Lazaroveanu, sau *amintirile* artistului, păstrate şi ele, cu probabilitate, la Feneş.

eveniment petrecându-se, de fapt, în 1901 sau 1902 (Gheorghe Fleşer acceptă, în acest sens, anul 1901, cum menţionam anterior deja[10]) şi nu în 1898[11], cum ar reieşi din consideraţiile Luciei Haţegan, când, în cel din urmă caz, Sava Albescu avea în realitate 13 ani şi îşi urma încă în satul natal studiile primare[12];

5. De asemenea este deosebit de utilă şi demnă de a fi reţinută afirmaţia Luciei Haţegan, conform căreia, pe parcursul a 2 ani, cei doi, Sava Albescu şi Aurel Frăţilă ar fi fost ucenici, la Bucureşti, ai „*mestrului Lafevre* (sic!) [probabil Lefevre, o. n.], *român după mamă, decorator*”[13], ca urmare a aranjamentului lui Toma Frăţilă. Conform acestei relatări, Sava Albescu şi unchiul său, care avea aceeaşi vârstă ca şi el (se născuseră în 1885), Aurel Frăţilă, ar fi început să deprindă tainele meşteşugului picturii, la Bucureşti, cu acest artist, care îi folosea însă mai mult la munca din bucătărie şi la căratul cumpărăturilor făcute de doamna Lefevre[14], pentru că „maestrul” avea şi o soţie energică. Artistul, cu nume francez, dar român după mamă (!), trebuie că va fi fost şi destul de în vârstă (probabil nu doar bolnav) (!), de vreme ce şi deceda, la doi ani după ce îi luase ucenici pe cei doi tineri ardeleni[15].

6. După acest moment, al decesului „maestrului”, petrecut prin 1903 sau 1904[16], cu probabilitate, atât Lucia Haţegan cât şi Gheorghe Fleşer, îl aduc pe Sava Albescu, din

---

[10] Fleşer 2007, p. 21.

[11] Când ar fi împlinit după Lucia Haţegan 15 ani. De fapt în anul amintit nici nu îşi încheiase cele 7 clase, efectuate la şcoala din sat, conform propriei sale mărturii din 1949!

[12] Dacă într-adevăr evenimentul relatat s-a petrecut în 1898, mai degrabă în 1897-1898, atunci el ar fi trebuit să fi avut loc înaintea plecării, de data aceasta singur, fără Aurel, se pare (deşi nici acest lucru nu este pe deplin sigur), a lui Sava Albescu la Brăila, unde el era deja in 1899. De asemenea trebuie avut în vedere faptul că, în virtutea aceleiaşi surse documentare, propria mărturisire a artistului publicată în Anexa I a lucrării de faţă, abia în 1902 tânărul ar fi ajuns la Bucureşti, după periplul său brăilean şi **aceasta era**, **putem crede**, **prima sa descindere în capitală** (!).

[13] Fleşer 2007, p. 21.

[14] Fleşer 2007, p. 21, 345-346.

[15] Nu am găsit referiri la artist în bibliografia aflată la îndemâna noastră, nici în cea privitoare la istoria picturii în România (la Gheorghe Oprescu, de pildă, sau alţi autori mai recenţi, ca Mircea Deac etc.; în lucrările dedicate colecţiilor de artă din Bucureşti sau în cele privitoare la biografiilor pictorilor activi în România, în aceeaşi perioadă), nici în cea referitoare la trecutul Bucureştiului, din deceniile de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi în cel de la începutul secolului al XX-lea (vezi Potra 1990 etc.). Ca atare, pentru noi figura şi personalitatea „maestrului” rămân în continuare enigmatice, deşi acest episod din biografia celor doi pictori, Sava Albescu şi Aurel Frăţilă, pare a fi veridic şi deosebit de important pentru evoluţia lor! Ca o observaţie exterioară, putem crede că pictorul respectiv nu fusese chiar atât de obscur, deoarece, din principiu, aşa cum şi la Brăila, Sava Albescu fusese ucenicul lui Matache Orăşeanul, cei care i-au sprijinit pe tinerii ardeleni (în speţă Toma Frăţilă) au căutat ca ei să se formeze ca pictori în jurul unor meşteri recunoscuţi, care se bucurau în epocă de o anumită notorietate, chiar dacă învăţăceii nu dispuneau de resurse financiare prea însemnate. Gheorghe Fleşer îl consideră „*pictor şi decorator de firme*”, ceea ce însă deconspiră nu atât un artist (!), cât un meşteşugar decorator (Fleşer 2007, p. 5), dar acest artist era totuşi elogiat de Sava Albescu, în *amintirile* sale, păstrate probabil la casa memorială din Feneş, din care citează Gheorghe Fleşer, ca un inimos dascăl, fără vocaţie pentru pictură, însă capabil să le destăinuie învăţăceilor săi „***tainele picturii, desenului, noţiunile de compoziţie, perspectiva, jocul umbrelor şi al luminii, coloritul***” (*apud* Fleşer 2007, p. 5-6), ceea ce relevă un univers artistic complex. Ca atare, în virtutea acestei evocări a lui Sava Albescu însuşi putem considera că aportul meşterului la formarea viitorului artist a fost totuşi important, oferindu-i **un prim suport**, o bază, pe care s-a înscris de fapt evoluţia sa următoare.

[16] Gheorghe Fleşer, de bună seamă cel mai documentat dintre autorii care s-au referit până acum la biografia lui Sava Albescu, admitea şi el totuşi că prima descindere a tânărului la Bucureşti ar fi avut loc în 1898, dorinţa sa fiind de-a deveni „măcar pictor de biserici” (*apud* Fleşer 2007, p. 55), dar în lumina datelor autobiografice din 1949, **datarea respectivă nu se susţine**, deşi e necesar să admitem că şi o astfel de posibilitate ar putea fi totuşi demnă de a fi creditată, acest lucru fiind însă deosebit de dificil în

nou în Transilvania, la Sibiu, unul pare a aşeza, în timp ce celălalt chiar aşează evenimentul în anii 1902-1905[17], unde ar fi continuat să se ucenicească în atelierul unui pictor local[18], fără urmări, de altfel în formarea sa artistică. Dacă la prima autoare menţionată trimiterea bibliografică nu a fost editată, apoi, în cazul celuilalt autor, Gheorghe Fleşer, la sfârşitul tabelului cu date din existenţa artistului, intitulat *Cronologie,* s-a specificat: *„Notă: După datele biografice întocmite de I. Lazaroveanu, pe baza mărturiilor lui Albescu şi a scrisorilor acestuia către prieteni (ms. 1939, 7 pagini)”*, fără a se dezvălui locul în care se păstrează documentul respectiv[19].

7. Interesantă cu siguranţă a fost tentativa celor doi tineri de a deschide un atelier la Brăila, „*în casa maiorului Eliade (str. Galaţi, colţ cu str. Goleştilor)*”[20], aşezată cronologic de către Gheorghe Fleşer în 1905-1907[21], moment la care se referă şi Lucia Haţegan, fără a-l circumscrie temporal cu exactitate prea mare, dar cu plastice interpretări personale: „*Deoarece nu se mai puteau dedica exclusiv învăţăturii, acumulărilor, cei doi tineri, al căror destin se întâlneşte mereu, sunt în căutarea unui mediu receptiv faţă de opera de artă, care să le dea posibilitatea ca, muncind, asigurându-şi existenţa, să înveţe. În cele din urmă se stabilesc la Brăila, cu mijloace*

---

condiţiile în care nu a fost specificată ca atare nici o sursă bibliografică fermă, în sprijinul său. În acest caz, după acelaşi autor, în 1901, Sava Albescu se afla, cumva, pentru a doua oară la Bucureşti, dacă este de acceptat şi încercarea sa din 1898, ceea ce însă este mai degrabă improbabil! Dar de fapt autorul menţionat îl ducea pe Sava Albescu la Bucureşti, în anul menţionat, 1898, cum a fost dus şi de alţi autori, care însă considerau că el se născuse în 1883, pentru a-l menţine, în plus faţă de ceilalţi acolo până prin 1901 şi ulterior, încă 2 ani, până în 1903, se subînţelegea (vezi în acest sens Fleşer 2007, p. 5-6). Problema pe care o semnalăm în acest context este de fapt aceea că unele biografii contemporane au fost scrise în manieră romantică, fără a se asigura aserţiunilor un fond documentar propriu-zis, ceea ce la ora actuală este nemulţumitor, pentru că fiecare afirmaţie a unui biograf trebuie probată cu documente, fiind evident că altfel ne vom afunda tot mai mult în legendarul lipsit de substrat istoric real. Nu înseamnă că faptele biografice sintetizate nu sunt corecte, ci doar că ele au un grad scăzut de credibilitate, deoarece nu au un suport documentar propriu-zis, ceea ce creează un lanţ de incertitudini, chiar dacă evenimentele sunt în proporţie însemnată adevărate sau că momentul petrecerii lor este sensibil defazat. Aceste aspecte denotă totodată cât de dificilă este abordarea genului biografic, mai ales a unor biografii complexe, cu bogat material evenimenţial, care nu pot fi creditate decât cu o documentaţie incontestabilă şi explicită la bază, ceea ce în cazul lui Sava Albescu observăm că nu se prea întâmplă. Diverşii autori au compilat adeseori unii de la alţii informaţii, au compilat inclusiv conţinutul surselor documentare (!), pe care le-au vehiculat mai mult sau mai puţin corect, ceea ce aduce nesiguranţă, singurii care au încercat să confere suport documentar întreprinderii lor fiind, în ultimă instanţă, Lucia Haţegan şi Gheorghe Fleşer, chiar dacă nu au specificat cu rigurozitate absolută întotdeauna sursele documentare utilizate (cea dintâi autoare accidental, cum s-a relevat), pentru că lucrările elaborate au fost nu atât documentare cât *de popularizare* (cazul lui Gheorghe Fleşer) şi *primă informare* a publicului receptor.

[17] Fleşer 2007, p. 21.

[18] În Mărgineanu 2005, p. 14 apare informaţia că acest artist ar fi fost maghiar. Domşa 2007 dădea interesante detalii, care cu siguranţă aveau suport documentar, dar sursa nu a fost citată: „*Nu stă acasă, ci pleacă la Sibiu, unde lucrează, de asemenea într-un atelier de pictură, timp de 3 ani, realizând tablouri la comandă, dar nu reuşeşte să strângă banii necesari unei călătorii de studii, la Paris, capitala artei moderne de atunci*”.

[19] Probabil în arhiva de la *Casa memorială* de la Feneş, unde el trebuie căutat. Din această menţiune tragem concluzia că un prim biograf al lui Sava Albescu a fost I. Lazaroveanu, despre a cărui identitate nu avem, din nou, nici o ştire. Totodată este de relevat faptul că datele respective, utilizate de către Gheorghe Fleşer, desigur numai cele referitoarea la evenimentele biografice de până la 1939, pot fi legate de numele lui I. Lazaroveanu, restul de după anul menţionat constituind completări evenimenţiale ale autorului recent, din 2007, amintit anterior. De asemenea autorul ultim amintit a mai folosit şi alte surse documentare, din aceeaşi colecţie, din care citează (de exemplu *amintirile* lui Sava Albescu), pe detalierea cărora nu a insistat însă în 2007.

[20] Fleşer 2007, p. 22.

[21] Fleşer 2007, p. 6 (“*Stabilit temporar la Brăila…, unde a fost atras de atmosfera portuară…*”) şi 22.

materiale minime. Atmosfera n-a fost încurajatoare. După un timp, suspectaţi de poliţie, vor fi expulzaţi din oraş”[22].

8. Ulterior anului 1907 tânărul s-a pendulat prin Transilvania şi România de peste munţi, în căutare de comenzi[23].

9. În toamna anului 1910 pleca la Paris şi se stabilea în *Cartierul Latin*[24]. Dar, cu toate că există suspiciunea întemeiată că nu a putut frecventa cursurile *Academiei de Belle Arte* din Paris, din pricina studiilor incomplete de până atunci şi a lipsei mijloacelor materiale, totuşi, dat fiind faptul că a fost elevul lui François Flameng (1856-1923), artist notoriu al vremii, studiile sale artistice în capitala Franţei nu pot fi legate decât de instituţia respectivă (anume de *L' École des Beaux Arts*), la care maestrul a fost profesor începând din 1905, când de altfel devenea şi membru al *Institutului Academiei de Belle Arte* (*L' Institut de l' Académie des Beaux Arts*), parte componentă a *Institutului Franţei* (*L' Institut de France*). Ca atare, este puţin probabil totuşi că artistul a frecventat cursurile unei academii particulare de artă din capitala Franţei, ci, cel mult atelierul maestrului Flameng, dacă nu va fi avut acces la cursurile sale de la *Şcoala de Arte Frumoase* din capitala Franţei şi îşi va fi plătit ore în particular cu maestrul[25]! Şi perioada pariziană a biografiei sale ar trebui aşezată pe un suport documentar mai ferm, detaliile şederii sale acolo fiind desigur deosebit de interesante, de revelatoare în privinţa experienţei dobândite în anii desăvârşirii artistice!

Să analizăm acum cât şi în ce mod ne ajută informaţiile autobiografice din 1949 să ajustăm tabloul vieţii şi activităţii pictorului Sava Albescu, respectiv să relevăm care este de fapt una dintre „utilităţile” studiului de faţă. Departe de a elucida pe deplin toate necunoscutele (pentru noi) existenţiale ale personajului invocat, ele sunt totuşi de natură să facă mai multă lumină în stufosul cazier factologic analizat şi să confere un suport documentar propriu-zis câtorva dintre aceste evenimente hotărâtoare.

În primul rând semnalăm faptul că momentul de la începutul lunii februarie 1949 când au fost redactate cele trei componente autografe (ale artistului) publicate în Anexele I şi II ale lucrării de faţă (*Autobiografia*, *Scrisoarea* intitulată *Tătucă Ciumbrudean* şi *Misiva* intitulată *Tovarăşe Consilier*) constituie o încercare limită a existenţei pictorului Sava Albescu, când, aflat la vârsta de 64 de ani, constată că vremurile se schimbaseră radical, iar el era bătrân şi tot mai neputincios în a se întreţine ca până atunci, din comenzi, ceea ce îl determină să acţioneze pentru a-şi pune viaţa sa

[22] Haţegan f. a., p. 346. Probabil la această etapă din biografia artistului se referă şi Domşa 2007 („*Citeşte într-un ziar al vremii despre succesul unei expoziţii de pictură de la Brăila şi se duce acolo. Descurajat şi lipsit de mijloace de existenţă trecea printre hamalii din port care îi priveau şi admirau schiţele şi tablourile cu mult interes, sfătuindu-l să facă tablouri după fotografii de familie.*”)

[23] Haţegan f. a., p. 346. Domşa 2007 relata: „*În anul 1907 avea adunaţi banii necesari călătoriei de studii la Paris, însă evenimentele anului şi lipsa paşaportului îl face să se întoarcă în Transilvania, unde nu stă mult. Revine din nou la Bucureşti, unde, printr-un concurs de împrejurări, ajunge la ministrul învăţământului public, Spiru Haret, căruia îi mărturiseşte gândurile şi necazurile avute, de la care obţine o comandă de patru tablouri. Se reîntoarce în Transilvania, cutreierând diferite oraşe şi reuşeşte să vândă tablouri, obţinând banii necesari călătoriei de studii la Paris*”.

[24] Fleşer 2007, p. 22. Autorul comenta astfel momentul: *Afectat de lipsa sprijinului material şi conştient de nivelul de pregătire, frecventează cursurile unei Academii particulare, motivându-şi opţiunea: „cu studiile mele de la* ***Universitatea din Boiţa****, nu puteam să intru la Beaux- Arts*”. Şi totuşi în 1949 afirma că a urmat cursurile acestei şcoli la Paris!

[25] E posibil să fi lucrat în particular cu maestrul, deoarece în Domşa 2007 se relatează: „***Paralel cu lecţiile din atelierul maestrului Francois Flameng*** (s. n.), *vizitează muzeele marii metropole, execută copii după capodoperele marilor pictori, realizează lucrări proprii, mai ales portrete, urmare a lungilor sale călătorii prin oraşele şi satele Franţei*”.

următoare la adăpost de grija zilei de mâine. Este un compromis moral, desigur, dar şi o încercare de a obţine de fapt ceea ce un artist merita cu prisosinţă, la capăt de drum, dobândirea unor subsidii care să îi asigure în continuare o existenţă cât de cât normală. Ca atare, compromisul moral este făcut din spirit natural de autoconservare, nu neapărat din micime sufletească, din lipsă de caracter, ci din *necesitate stringentă* şi din puterea ţăranului român (moştenită structural de artist) de a trece peste intemperiile vremurilor pentru salvarea existenţei individuale.

Şi în aceste condiţii, îl vedem pe artist cum acţionează. Apelează la sprijinul lui Dumitru Ciumbrudean, pe care cu siguranţă îl cunoştea de la stabilirea sa în zona Albei, la Feneş, în 1919. Se simte o teamă, de a nu fi onorate cererile sale, toate pe deplin îndreptăţite. De aceea mobilizează un întreg arsenal de abordare, de la apelativul cordial, mascat sub expresia stalinistă desigur („*Tătucă Ciumbrudean*"), încetăţenită la nivelul liderilor politici ai momentului, la cel oficial, prin care îi recunoştea adresantului autoritatea deplină deţinută în domeniul artistic al zonei, la aceea dată („*Tovarăşe Consilier*"). E multă diplomaţie şi nesiguranţă în abordările sale, ca să nu ne legăm în mod special de amărăciunea pe care formulările respective abia o puteau masca, cauzată desigur de compromisul moral pe care era obligat să îl facă în acel moment al existenţei sale.

Dar să trecem în revistă înnoirile pe care sursele documentare analizate ni le oferă, sub aspect bio- şi istoriografic:

1. Artistul afirmă că a făcut 7 clase primare în Boiţa, în anii **1892-1899**, ceea ce este pe deplin admisibil şi amintim doar în trecere faptul că Lucia Haţegan dădea ca limită a studiilor sale primare efectuate în sat anii 1891-1896, ca şi Gheorghe Fleşer de altfel, ceea reprezintă totuşi o corectură demnă de a fi avută în atenţie.

2. **Un fapt cu totul inedit** este acela că în **1899**, după absolvirea celor 7 clase primare la Boiţa, a fost trimis, la 14 ani, ca ucenic, la pictorul de biserici Matache Orăşeanul din Brăila, unde a lucrat, timp de 2 ani "*pentru mâncare, îmbrăcăminte şi învăţătură*". Conform rememorării artistului, în **1901**, s-a reîntors la Boiţa, a început să realizeze „iconiţe", pe care le vindea la Sibiu, prin *Librăria Arhidiecezană*, încurajat fiind de laudele mamei şi ale consătenilor. Cu probabilitate, lucrările sale erau reuşite, deoarece „şcolirea" la Matache Orăşeanul fusese, se poate considera, de bună calitate şi cei doi ani de ucenicie îşi arătau rostul.

3. După un an de şedere acasă, în **1902**, la 16-17 ani, tânărul Sava Albescu pleca la Bucureşti, unde a lucrat „*în diferite ateliere*" şi pe la diferiţi „*negustori de tablouri*". De acest moment trebuie legată şi ucenicia sa în atelierul pictorului decorator Lefevre, specificată de alţi biografi ai artistului, dar în contextul succintei sale autobiografii din 1949, artistul nu insistă asupra tuturor detaliilor, iar în acel moment specificarea unei ucenicii la un pictor francez nu ar fi sunat prea bine, numele străine fiind din start cu deosebire burgheze, în acel moment de instituire a noii dominaţii politice a proletariatului! E interesant faptul că artistul leagă de acelaşi an, **1902**, începutul cursurilor sale la *Belle Artele* din Bucureşti, urmate cu frecvenţă rară, afirmând însă că era nelipsit de la demonstraţiile practice făcute de Nicolae Grigorescu şi G. D. Mirea, a căror influenţă estetică şi manieră de a picta s-a aşternut în mod cu totul deosebit peste ceea ce tânărul dobândise, sub aspectul teoriei şi practicii picturii de la meşterii Matache Orăşanul, Lefevre sau alţi artişti bucureşteni, prin atelierele cărora s-a perindat. Memorabilă este îndeosebi următoarea sa mărturisire: „*La **Belle Artele** din Bucureşti mă duceam la cursuri foarte rar, nu-mi plăcea teoria, [respectiv] vorbele goale, eu vream meşteşug – însă când lucrau la **Şevalet** pictorii Grigorescu şi Mirea, eram*

nelipsit de la lecții, fie-le țărâna uşoară, [au fost] singurii pictori români care m' au înflăcărat în anii aceia de sărăcie artistică".

4. Din relatarea făcută în 1949, s-ar părea că artistul a rămas, în principal, la Bucureşti, **până în 1907**, când, „înainte sau după" răscoalele ţărăneşti, nu mai ştia cu exactitate, fusese implicat într-o manifestare studenţească de stradă, împotriva reprezentării unei piese de teatru franţuzeşti, în limba franceză, de către o trupă „ciocoiască", care din pricina boicotului studenţesc nici nu s-a mai jucat, dar toţi cei implicaţi ar fi putut ajunge în arestul poliţiei (respectiv „La Hârdăul lui Petrache"), ceea ce nu era de dorit pentru nimeni, motiv pentru care a părăsit în grabă capitala şi s-a întors în satul natal. Era o relatare, în fond credibilă (nu avem un motiv întemeiat pentru a-l bănui de înflorirea adevărului, pentru că din toată relatarea sa răzbate sinceritatea!), scoasă din cotloanele memoriei, nu doar pentru a-şi adjudeca o aură de militant plebeu, convenabilă desigur în 1949, deşi se poate admite – chiar dacă eventual implicarea sa în mişcarea francofobă a tinerimii din capitală (realmente existentă la momentul specificat de artist) fusese oarecum inventată (!) – că în anul acela de revizuire a conştiinţelor individuale (1907), simpatia sa reală, ca a atâtor intelectuali ai vremii, se îndreptase în mod mai mult decât clar înspre ţărănimea obidită din România şi înspre ideea de naţionalitate, cea din urmă cu accente mult prea radicale, din păcate, deoarece incisiva mişcare francofobă bucureşteană nu a fost, cum bine se ştie, agreată nici de către Nicolae Iorga, mare promotor al valorilor naţionale româneşti (!), dar în cu totul altă manieră, fără afrontarea, nediplomatică, a marii puteri politice care era Franţa, la vremea respectivă.

5. Deosebit de important, în cadrul relatării sale autobiografice, devine anul **1908**, când la Sibiu artistul a beneficiat de sprijinul susţinut al preşedintelui *Astrei*, Iosif Sterca Şuluţiu (1827-1911)[26], care i-a înlesnit deschiderea unei *expoziţii personale*, cu vânzare desigur. În cadrul său îşi putuse aranja şi *un atelier*, în care *dădea şi ore de desen şi pictură*, ceea ce a constituit un sprijin deosebit de important pentru artist, în vederea agonisirii unei sume suficient de mari pentru a-şi putea continua studiile în străinătate. Referindu-se la această perioadă, artistul relata: „*dedeam lecţii, făceam portrete, nuduri şi alte subiecte ardeleneşti*", ceea ce denotă efervescenţa creativă a momentului respectiv. Observăm că acest sprijin al unei veritabile personalităţi reprezentative româneşti din Ardeal a fost plenar şi esenţial în evoluţia ulterioară a artistului, **el nefiind însă subliniat în mod particular în bibliografia anterioară**. Nu ştim exact cât timp a avut artistul la dispoziţie atelierul respectiv, dar este de presupus că Iosif Sterca Şuluţiu nu îşi va fi retras sprijinul deosebit pe care i l-a dat, până la atingerea obiectivului propus, acela de a-l ajuta să-şi strângă subsidii pentru excursia de studii în străinătate pe care o plănuia, deşi în răstimpul acesta, până la plecarea sa din ţară, în 1910, artistul s-a perindat prin diferite alte centre din Ardeal sau vechiul Regat, obţinând, cum bine se ştie din bibliografie şi o comandă importantă de lucrări din partea ministrului învăţământului Spiru Haret.

6. O contribuţie importantă la realizarea sumei necesare pentru a întreprinde călătoria de studii în străinătate a avut-o **Vasile Stroescu (1845-1926)**[27], filantrop basarabean, care, pentru două lucrări ale artistului, i-a trimis prin bihoreanul stabilit la Sibiu, Partenie Cosma (1837-1924), **suma de loc neglijabilă de 2000 de coroane**, în

[26] Portretul lui Iosif Sterca Şuluţiu, păstrat în colecţia de artă a Muzeului Brukenthal din Sibiu, a fost recent publicat de Fleşer 2007, p. 27, 44.

[27] Un portret valoros al interesantului personaj, păstrat la Muzeul Brukenthal, a fost publicat de Fleşer 2007, p. 27, 41.

anul **1910,** când celui dintâi specificat anterior i se acorda de fapt şi titlul de membru de onoare al *Academiei Române*. Informaţia aceasta biografică este din nou inedită, nefiind specificată în nici una dintre lucrările care i s-au consacrat anterior lui Sava Albescu, ceea ce relevă valoarea particulară a însemnărilor editate cu prilejul actual, chiar dacă ele par a fi fost redactate oarecum în neorânduială.

7. Relatarea artistului referitoare la perioada pariziană este redusă la extrem, pentru că nu dădea bine, la momentul acela de proletarizare şi influenţare ideologică sovietică a României, să fi avut legături cu străinătatea, dar în ciuda conciziei extreme, artistul declara fără echivoc faptul **că a fost elev la Şcoala de Belle Arte de la Paris**, ceea ce **infirmă în mod evident** interpretările făcute până acum, sau care se puteau face pe baza datelor biografice nesigure publicate anterior, cum că nu ar fi putut efectua în capitala Franţei decât studii în particular şi nu instituţionalizate, dat fiind faptul că nici la Bucureşti nu prea frecventase şi nu absolvise cursurile de profil pe care le iniţiase. Or, dacă a fost admis la cursurile Şcolii respective din Paris, putem crede că şi la Bucureşti îşi încheiase totuşi un ciclu de pregătire bine definit, beneficiind şi de licenţa doveditoare (!). La Paris, Sava Albescu a fost elev al maestrului francez François Flameng, cum s-a mai specificat anterior, ceea ce i-a oferit o ucenicire la vârf, în domeniul picturii. Lucrări de-ale lui Sava Albescu au fost prezente la toate saloanele oficiale din anii 1912, 1913, 1914, cum bine se ştia şi din scrierile anterioare referitoare la viaţa şi activitatea sa, ceea ce se reconfirmă prin însemnările publicate acum ale artistului. Una dintre lucrările sale apreciate din acest timp a fost cu siguranţă portretul Doamnei Bagdat, admis la salonul parizian din 1912[28]. **Ne putem desigur întreba însă dacă Sava Albescu a şi absolvit Şcoala de Belle Arte de la Paris, dat fiind faptul că a fost silit să părăsească Franţa fortuit, în 1914**.

8. La izbucnirea Primului Război Mondial, toţi supuşii austro-ungari din capitala Franţei au fost nevoiţi să părăsească în grabă ţara, Sava Albescu ajungând la Rotterdam, de unde prin *Ambasada austro-ungară* a obţinut o foaie de drum până la Sibiu.

9. În 1914, în loc să dea curs ordinului de mobilizare, trece clandestin în România, unde, începând din 1916, ca voluntar, este ataşat ca pictor, pe lângă Marele Cartier General al Armatei. Iată cum prezenta faptele Traian Domşa: „*În vara anului 1914 se întoarce în ţară, dar nu în Transilvania, pentru a nu fi încorporat în armata austro-ungară. Se stabileşte la Tg. Jiu, unde lucrează tablouri. La intrarea României în război, în 1916, se înscrie voluntar în armata română, dar la intervenţia gazdei sale este mobilizat la Cartierul General al Armatei, unde lucrează tablouri, reprezentând scene de luptă, ostaşi răniţi, prizonieri, surori de spital*”[29].

10. Celelalte momente autobiografice pe care le considera demne de a fi amintite în 1949 erau: stabilirea artistului la Feneş (1919) şi seria expoziţiilor mai importante pe care le-a avut în continuare: cea din 1927, de la Cluj (în clădirea Prefecturii Judeţului); cea din 1931, din clădirea Prefecturii Sighişoara; cea din 1938, din sala Teatrului *Aro* de

[28] Vezi în acest sens şi Fleşer 2007, p. 12. Referinţa respectivă poate fi eventual reformulată, deoarece în acel moment cea care a inspirat portretul, Eliza Constantinescu Bagdat (?), *părea a fi fost deja văduvă* şi ca atare soţul său nu ar fi putut fi comanditar al tabloului, deşi acest lucru este susţinut şi de către Traian Domşa (!). Vezi în acest sens Stan 2012, p. 245-157. Era vorba despre o altă doamnă Bagdat? Oricum realizarea portretului respectiv de către Sava Albescu pare a denota frecventarea de către artist a mediilor studenţeşti pariziene, deoarece, din 1911, modelul său îşi începuse studiile la Sorbona, precum şi cultivarea unor relaţii interesante cu conaţionalii săi existenţi la vremea respectivă în capitala Franţei, deşi actul respectiv se poate corela şi cu posibilităţile financiare ale comanditarei (!), probabil nu chiar neglijabile.

[29] Domşa 2007, l. c.

la Bucureşti[30], care în lucrarea des menţionată a lui Gheorghe Fleşer este datată în 1941, dar, cu probabilitate, este vorba de două manifestări expoziţionale succesive[31], urmate de o alta în aceeaşi locaţie în 1943, cum s-a specificat anterior (!). Menţionăm şi faptul că alte expoziţii personale ale artistului, după cea de la Alba Iulia din 1947, amintită în premieră bibliografică pe baza documentelor din 1949, nu au fost organizate, până în 1977, când i s-a consacrat o expoziţie comemorativă, la 20 de ani de la moarte[32] şi, mai apoi, deosebit de bine finalizat actul respectiv, în 2007, la o jumătate de secol de la moarte, când Gheorghe Fleşer a finalizat la Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia o remarcabilă expoziţie, cu lucrări reprezentative, realizată în colaborare cu Muzeul Brukenthal din Sibiu, editând şi catalogul acestei importante manifestări, citat deja anterior de mai multe ori.

11. Foarte interesantă şi inedită este semnalarea unei expoziţii personale a artistului, organizată la Alba Iulia (doar Traian Domşa aminteşte vag o expoziţie în oraş), în 1947, în incinta fostei Bănci Comerciale, care s-a bucurat de un mare succes public, dar nu a avut urmări financiare, pentru că se pare că nu i-a fost achiziţionată nici o lucrare, cu acel prilej, dar despre această expoziţie a sa nu se ştia nimic în bibliografia de specialitate (!) şi ca atare semnalarea sa în autobiografie este importantă prin raportare la întrega activitate expoziţională a pictorului.

12. Interesant deopotrivă este şi faptul că în contextul autobiografiei succinte din 1949, Sava Albescu se referă indirect, dar uşor sesizabil totuşi (!), la relaţiile sale personale cu dr. Petru Groza, care achiziţionase direct de la artist portretele lui *Horea, Cloşca şi Crişan* şi *Avram Iancu* (desigur e mai greu de presupus deplasarea lui Petru Groza la Feneş, cât cea a pictorului la Deva, la reşedinţa marelui demnitar al momentului, sau la Bucureşti, de ce nu?), pentru clădirea *Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare România*, ceea ce relevă un pas mare în direcţia compromisului făcut cu noile realităţi politice din ţară de către Sava Albescu, începând din 1947 de fapt, când şi realiza portretul personajului amintit.

13. Compromisul făcut de Sava Albescu va fi desigur mai substanţial, decât redactarea textelor adresate lui Dumitru Ciumbrudean, în sensul că în preajma anilor respectivi, 1948-1949, avuţi în mod special în vedere cu ocazia redactării studiului de faţă, artistul va fi realizat tablouri cu totul circumstanţiale ca tematică, la comanda reprezentaţilor puterii politice a momentului (în cazul de faţă probabil chiar la comanda lui Dumitru Ciumbrudean, desigur după receptarea doleanţelor artistului, aşternute în cuprinsul textelor publicate prin intermediul studiului de faţă!), cum ar fi cele ale lui I. V. Stalin[33], V. I. Lenin[34], F. Engels, tablou datat în 1949 (realizat de fapt în două exemplare, păstrate încă în colecţia Mândrescu de la Feneş- respectiv în actuala *Casă*

[30] Este vorba desigur despre clădirea *Cinematografului Aro* (actualmente *Patria*) din Bucureşti, inaugurată în 1935, care ulterior a fost folosită şi pentru diverse alte reprezentaţii artistice, concerte ale Filarmonicii sau spectacole teatrale, inclusiv pentru anumite reuniuni politice. În 1938 a avut loc acolo un concert extraordinar George Enescu – Pablo Casals etc.

[31] Traian Domşa relata în studiul menţionat următoarele despre expoziţiile artistului, desigur, pe bază documentară, fără a-şi specifica însă sursele: „*În anul 1924 deschide prima sa expoziţie la Palatul ASTRA din Sibiu, apoi la Cluj, Sighişoara, Alba Iulia, având mare succes. În 1941, Sava Albescu, expune zeci de tablouri la Bucureşti, la sala „ARO" (Patria) dar rebeliunea legionară îi devastează expoziţia. În 1943, expune din nou în acelaşi loc, dar un incendiu devastator îi distruge 83 de tablouri*". Cu ocazia întocmirii *Autobiografiei* sale din 1949, observăm că artistul nu a căutat să-şi înşiruiască toate expoziţiile personale pe care le-a avut de-a lungul anilor, deoarece probabil nici nu vroia să le epuizeze seria, din simplă modestie şi nici nu avea la îndemână o evidenţă a lor actualizată! A spicuit doar cu parcimonie din şirul lor, câteva.

[32] Fleşer 2007, p. 24-25.

[33] Dreghici 2002, p. 235-236.

[34] Dreghici 2002, p. 236-237.

memorială a artistului)[35] etc. În acest context politic nou, Sava Albescu i-a realizat un portret şi lui Petru Groza, de fapt în 1947, cum reiese din al doilea text publicat în *Anexele* lucrării de faţă, intitulat *Tătucă Ciumbrudean*, dar cunoştinţa celor doi putuse fi mai veche, din perioada interbelică. De acelaşi context politic şi aceeaşi comandă a noilor autorităţi politice locale sau centrale pot fi legate şi alte titluri de lucrări ale artistului, respectiv portretele lui *Decebal* (dar poate această lucrare nedatată era totuşi mai veche!)[36], *Nicolae Bălcescu*[37], pentru care nu doar Dumitru Ciumbrudeanu, ci toţi animatorii culturali şi politici ai vremii începuseră să aibă o simpatie deosebită, sau *Tudor Vladimirescu*[38] etc.

Finalul primului document publicat în Anexa studiului de faţă este totuşi emoţionant, pentru că el relevă sinceritatea şi natura frustă a sufletului artistului, în manieră ţărănească, el nefiind capabil să formuleze cuvinte meşteşugite, mieroase, ci expunându-şi în mod direct sentimentele, în ciuda compromisului moral, pe care a fost obligat să îl comită, dacă dorea să îşi pună existenţa personală cât de cât la adăpost, ca un vajnic ţăran, la momentul respectiv: „*Tovarăşe Ciumbrudean, după cum se vede spovedania mea am scris-o, aşa cum am trăit-o, pe scurt, de o fi bună, bine, de nu, iar bine, la scris nu mă prea pricep, scrisu-i meşteşug tare greu. Marele tău talent de literat şi autor dramatic va ierta şi corija micilor mele greşeli artistice. Sufletul meu îţi urează să trăieşti ani de zile cu viaţă sănătoasă până la adânci bătrâneţi împreună cu ai dumitale cei mai dragi. Trăiască Republica Populară Română.*”. Observăm că se distanţează de destinatarul rândurilor sale prin formula oficială „*Tovarăşe*”, pe care pare a-i fi greu totuşi să o formuleze (!), dar apoi, din rândurile respective răzbate o anumită căldură umană, proprie fiinţei sale. E drept că îl şi laudă direct pe Dumitru Ciumbrudean, pentru creaţiile literare, ceea ce constituie de asemenea o modalitate naivă de captare a bunăvoinţei celui căruia îi erau adresate rândurile respective, dar, în ultimă instanţă acest aspect ne relevă candoarea sa sufletească.

Al doilea text publicat în *Anexele* studiului de faţă ilustrează mai bine câteva aspecte interesante din biografia artistului, din anii 1947-1948, care numai liniştită şi sigură pe sine nu a fost. El evidenţiază faptul că expoziţia personală de la Banca Comercială din Alba Iulia fusese una substanţială, dar în condiţiile politice şi culturale din acel moment efectul său practic (recte financiar) a fost nul, ceea ce pentru artist a constituit un semnal de alarmă, pentru că şi-a dat seama că nu se va mai putea întreţine ca până atunci, din diversele comenzi şi vânzări de lucrări realizate pe cont propriu şi de fapt şi îmbătrânise, nu mai putea avea vigoarea şi forţa de până atunci, ceea ce l-a obligat să-şi revizuiască strategia existenţială. Abia după deziluzia suferită cu ocazia organizării expoziţiei respective, mult agreată de public, după cum mărturisea artistul însuşi, şi-a schimbat tactica şi a început *să se dea cu noul regim* (se pare că această schimbare de atitudine a debutat cu pictarea portretului lui Petru Groza!), doar după ce s-a convins că, în noile condiţii, nu-şi va mai putea plasa lucrările la diverşii amatori, nemaiputându-şi asigura subzistenţa din munca sa de pictor. Şi acest moment s-a produs la începutul lunii februarie 1949, aşa cum rezultă din datarea documentelor publicate în *Anexe*. Acesta e momentul de răscruce din biografia artistului, când este nevoit să facă rabatul de la crezul său şi de la condiţia sa de artist liber.

Compromisul nu a fost de loc uşor, iar suferinţa morală a lui Sava Albescu poate fi şi ea presupusă, dar nu părea a avea o altă soluţie. Iată ce aspecte dramatice ne relevă cel de-al doilea text din *Anexe*:

[35] Dreghici 2002, p. 236.
[36] Dreghici 2002, p. 233.
[37] Dreghici 2002, p. 233.
[38] Dreghici 2002, p. 233.

1. În primul rând spaima de a nu-şi fi vândut nici un tablou cu ocazia amplei expoziţii personale de la Alba Iulia din 1947: „[Referitor la] *Colecţia mea de tablouri ce a fost expusă la fosta bancă comercială din Alba Iulia aş vrea dacă se poate să fac un împrumut de 15.000 mii de lei lăsând zălog 50 tablouri până mă reîntorc de la Bucureşti, unde mă duc în căutare de lucru. Eventual le-aş lăsa la tine la „Ateneul Popular N. Bălcescu*”. Era evident că în momentul acela nu mai avea subsidii, că era ca un veritabil şomer (!) – nu mai avea angajamente, ducea lipsă de bani în mod stringent, motiv pentru care dorea *un împrumut urgent*, pe care îl zălogea cu un număr apreciabil de lucrări ale sale.

2. Avea nevoie de cartelă pentru a cumpăra produse de uz comun la preţ redus, ca alţi artişti şi de un „carnet” de membru al *Sindicatului artiştilor plasti*ci din Alba Iulia, solicitare din care se poate deduce că nu făcea parte din organizaţia profesională amintită, ceea ce redă suplimentar dramatismul existenţei artistului, din acel moment („*Te rog fii bun şi vorbeşte cu Onor[at] Sindicatul artiştilor plastici din Alba, să bine voiască ca şi mie să-mi dea un „Carnet” şi cartelă ca să pot şi eu beneficia la cumpărăturile cu preţ redus ca ceilalţi colegi pictori*”).

3. Sava Albescu reclama un portret al lui Petru Groza, luat de directorul *Economatului funcţionarilor publici*, Ciugudeanu, şi dus la Cluj. Avea nevoie de bani, dacă lucrarea fusese vândută, sau de tablou, împreună cu „lădiţa” sa, în caz negativ, ameninţa chiar cu darea în judecată a celui care preluase tabloul, semn că Dumitru Ciumbrudean avea ştire de circumstanţele în care fusese dat şi putea interveni pentru remedierea situaţiei create!

În momentul în care este nevoit să ceară ceva de la alţii, fără a oferi nimic în schimb, artistul devine imperativ şi neliniştit, semn că momentul acela era dureros în mod special, pe plan psihic: „*În viaţa mea nu am cerut nici în tinereţe şi nici acum la bătrâneţe nici un fel de ajutor până astăzi…*” şi este evident că se gândea la un fel de pensie din partea Ministerului Artelor, dar nu formulează o astfel de cerere, la care parcă nu se poate gândi, la propriu, ci numai ca la un fel de ajutor bănesc, în schimbul căruia urma să ofere instituţiei respective în fiecare lună câte o lucrare a sa. Era mai mult un fel de comandă continuă, constantă, prin care să i se poată asigura un ajutor bănesc permanentizat, ca o pensie!, conform textului: *„dacă crezi că ar fi bine să mă adresez onor. Ministerului Artelor pentru a-mi aproba un **ajutor** lunar, iar eu în schimbul acestui ajutor să ofer în fiecare lună câte un tablou ce-mi va comanda după valoarea ajutorului acordat*”. Comentariul era oglinda personalităţii sale reale, care se baza pe efortul propriu şi nu pe ajutorul primit de la alţii, aşa cum nici ţăranul nu se bazează pe altceva în viaţa sa, decât pe truda sa zilnică: „*Ar fi primul ajutor ce-l voi primi şi eu în viaţă de la stat, după o muncă de cinzeci de ani, de apostolat artistic în lupta credinţei de **libertate, dragoste, democraţie şi pace***”. Post scriptum-ul micului text este de asemenea revelator pentru personalitatea artistului şi pentru nevoia stringentă de bani din acel moment: „*P. S. Dacă vei binevoi să-mi răspunzi, dă la Primăria Feneş un telefon, când să viu la Alba după ceva bănuţi de la tine, pace nouă şi multe mulţumiri*”. Din acest mic pasaj ne dăm seama că aştepta o invitaţie de la Dumitru Ciumbrudeanu, nu l-ar fi inoportunat fără să fi fost invitat, ceea ce relevă buna creştere a acestui fiu de ţăran, devenit artist.

În Anexa a II-a a lucrării de faţă s-a publicat un alt mic text, redactat de artist totdeodată cu celelalte două anterioare (publicate în Anexa I), respectiv în 1 februarie 1949, moment de răspântie a activităţii profesionale şi artistice a lui Sava Albescu. Din depoziţia aceasta a artistului **reiese în mod clar faptul că a fost student al *Şcolii de***

Arte Frumoase din Paris, respectiv că nu a urmat acolo cursurile vreunei facultăți particulare, sau că nu a studiat în particular cu François Flameng, ci i-a fost student în mod oficial, în cadrul instituției menționate, ceea ce este foarte important pentru înțelegerea exactă a modului de formare şi a evoluției plastice a artistului, de-a lungul întregii sale vieți, pentru că anii de studii la Paris au desăvârşit formarea sa şi i-au canalizat în mod substanțial opțiunile plastice ulterioare. Textul conține oferta artistului de a i se achiziționa pentru *Ateneul Popular „Nicolae Bălcescu"* din Alba Iulia – care era de fapt *Casa de cultură* a oraşului, după noua terminologie pretențioasă a epocii respective! - portretul revoluționarului, „*bust, în mărime naturală*", care avea 90 x 70 cm şi care diferea desigur de un alt portret al aceluiaşi personaj istoric, păstrat încă la Feneş, care însă are doar 48 x 37 cm[39]. Pentru lucrarea respectivă, cu siguranță lucrată îngrijit, Sava Albescu solicita 20.000 lei, ceea ce era o sumă destul de importantă, putem considera, de vreme ce artistul pusese tot atunci problema unui împrumut de 15. 000 lei, pe care îl garanta cu un număr de 50 lucrări proprii, ceea ce era desigur o garantare mult prea generoasă şi oglindea nevoia sa acută de bani lichizi! Şi credem că atunci în 1949, cererea respectivă a lui Sava Albescu a şi fost onorată, lucrarea în chestiune, portretul lui Nicolae Bălcescu fiind achiziționat pentru amintita instituție culturală din oraş!

Demersurile artistului pe lângă consilierul şi inspectorul cultural zonal Dumitru Ciumbrudean s-au încheiat în chip fericit, într-un anume fel, se poate aprecia acum, dar şi cu prețul săvârşirii unui compromis moral, de care artistul a fost conştient şi i-a provocat cu siguranță frământări interioare, dar nu a putut acționa altfel, în condițiile date, când nu ar mai fi avut, din munca sa de artist liber profesionist, niciun mijloc de întreținere, a sa şi a familiei sale. Finalul tribulațiilor sale din cursul anilor 1947-1948 şi de la începutul anului 1949 a fost acela că, dându-se curs scrisorilor publicate în *Anexele* studiului de față, cu concursul lui Dumitru Ciumbrudean desigur (care iată se va dovedi un susținător al artistului, chiar dacă devenise *tovarăş* important în zonă, dar cei doi se cunoşteau din 1919 cel puțin cu siguranță!), pictorul Sava Albescu a fost admis, în chiar ultimul an menționat (1949) în *Uniunea Artiştilor Plastici din România* şi a primit o pensie „*de întreținere*", aşa cum specifica acest aspect deosebit de important din biografia sa, Gheorghe Fleşer[40].

Reconstituirea biografiei artistului, pe bază documentară, poate contribui la înțelegerea mai corectă a activității şi valorii activității sale artistice, pentru că până acum, nici sub aspect calitativ opera sa nu a fost, credem noi, pe deplin apreciată, în adevărata sa lumină şi semnificație. Nu facem din persoana sa neapărat *un mic maestru*, niciun amator cu studii netemeinice de pictură, ci, *un artist propriu-zis*, care merită a fi reconsiderat şi aşezat la adevărata sa valoare şi apreciere, fără a i se exagera calitățile artistice, dar nici minimaliza. Poate fi privit *ca un profesionist*, cu educație autodidactică sau însuşită de la alții, în particular sau instituționalizat, care şi-a creat un stil propriu, inconfundabil, contribuind, în maniera sa particulară, la înnoirea limbajului plastic românesc, din anii 1914-1957. Poate fi considerat un profesionist, care nu revendică cu necesitate includerea sa în categoria artiştilor minori, chiar aşa de uşor cum sunt unii autori actuali tentați să o facă, dacă i se înțelege mai corect biografia profesională şi se conturează auspiciile reale sub care şi-a elaborat creația. De aceea, pentru cunoaşterea modului în care lucrările sale au fost receptate în perioada interbelică, critic dar şi cu multă pozitivitate, s-au anexat studiului de față şi ecouri din

[39] În privința ultimului vezi Dreghici 2002, p. 233.
[40] Fleşer 2007, p. 24.

presa vremii ale expoziției personale a artistului, de la Cluj, din 1927 (Anexele III- IV), pentru a-i îndemna pe exegeții actuali ai operei sale să revenă la o mai dreaptă evaluare a rolului său jucat în evoluția picturii româneşti.

Ca o recunoaştere a calității sale de artist veritabil, care şi-a făcut studiile la Paris, poate fi considerată şi prietenia care a existat între Sava Albescu şi profesorul francez Pierre Chanier (1887-1967) de la *Liceul Mihai Viteazul* din Alba Iulia, pe parcursul anilor 1922-1939, care mai apoi a fost transferat la Sibiu, ca director al Institutului francez de acolo, până în 1948. Dovada acestei prietenii şi aprecieri reciproce o constituie prezența unei fotografii a artistului realizată în atelierul din Feneş, într-un album interbelic de ilustrate şi fotografii al profesorului Chanier, semn şi al faptului că adeseori, când se întâlneau aveau ocazia de a vorbi limba franceză, pe care şi pictorul Sava Albescu o va fi cunoscut bine, în urma şederii sale la Paris, de unde s-a deplasat prin multe alte locuri ale țării, în anii 1910-1914. Cu siguranță, cei doi aveau subiecte de discuție comune, pe teme franțuzeşti, când se întâlneau.

În general autorii interesați de opera lui Sava Albescu i-au apreciat pozitiv lucrările, fiind preocupați de diferite aspecte ale biografiei sale, prea puțin cunoscută de fapt, pe baze documentare. Reîmprospătăm câteva din considerațiile bibliografice anterioare, cu scopul a reînvia interesul pentru opera pictorului stabilit din 1919 la Feneş. Astfel, Olimpia Tudoran[41] se referea la două lucrări notabile de Sava Albescu, respectiv la portretul lui Ioan Micu Moldovan, preşedinte al *Astrei* în 1895-1901, "*realizat…cu forță de caracterizare, redând măreția reținută a personajului, particularizându-i trăsăturile în direcția şi cu simplitatea marii arte realiste*", precum şi la portretul lui Iosif Sterca Şuluțiu, preşedinte în anii 1904-1911, portret semnat şi datat în 1911[42], care "*prezintă bustul monumental al lui Şuluțiu, cu sublinierea fizionomiei, a demnității şi calității morale a personajului*"[43]. Lucrările respective rămân impresionante încă, aşa cum s-a verificat cu ocazia organizării expoziției comemorative de la Alba Iulia, din 2007, de către Gheorghe Fleşer, în colaborare cu Muzeul Brukenthal din Sibiu, când au fost expuse şi alte realizări, asemănătoare ca valoare, din creația lui Sava Albescu, ca: portretul lui Iacob Bologa, preşedinte al Astrei în anii 1875-1877, sau cel al lui Ioan Vătăşanu, directorul *Băncii Albina*[44] etc. În 1979, Doina Udrescu relata următoarele: „*În 1923 muzeul Astrei este inspectat de Ioan Tzigara Samurcaş, inspector general al muzeelor, care predă cu această ocazie, din partea statului, suma de 50.000 lei pentru colecționarea de noi obiecte pentru muzeu. Cu aceşti bani se cumpără 10 tablouri realizate de pictorul Sava Albescu, reprezentând tipuri de țărani de pe Valea Ampoiului şi un tablou de Ilie Chidu reprezentându-i pe Horia, Cloşca şi Crişan.*", iar apoi: „*Ministrul cultelor şi artelor, Alexandru Lapedatu, vizitând muzeul Astrei în 1924, a cumpărat pentru muzeu tabloul „După apă" de Sava Albescu"*, pentru ca pe altă pagină să se specifice: „*Muzeul este „augmentat" în 1937 cu un tablou al preşedintelui Andrei Bârseanu pictat de Sava Albescu şi o sculptură reprezentându-l pe Horia, realizată de sculptorul Mihai Onofrei şi donată de dr. Octavian Belu"*. Aceeaşi autoare concluziona: „*Din 464 lucrări de artă din colecția Astra, 347 sunt de Octavian Smigelschi, 46 de Mişu Pop, apoi altele de Flaviu Domşa,*

---

[41] Tudoran 1979, p. 57-63.

[42] E ciudată datarea tabloului, pentru că în acel an artistul se afla la Paris (!), dar e evident că lucrarea a fost realizată, ca un *memento*, la moartea lui Iosif Sterca Şuluțiu şi s-ar fi putut ca Sava Albescu să fi revenit temporar atunci în țară.

[43] Tudoran 1979, p. 61-62.

[44] Fleşer 2007, p. 17, 41-45.

Sava Albescu, Ilie Chidu, Constantin Georgescu, Ion Costande, Octav Boicescu, D. Drăgan Cabadaieff, Alexandru Popp, Nicolae Brana, Hans Hermann, Henriette Bielz", ceea ce îl aşează pe pictorul Sava Albescu într-o galerie impresionantă de artişti, la loc de cinste şi nu într-o postură periferică. Ţinând cont de aceste referiri bibliografice anterioare şi de faptul că artistul a cultivat asiduu şi pictura în ulei nu suntem de acord cu catalogarea sa ca *mic maestru al pastelului transilvan* (cum era denumit într-un studiu, foarte util de altfel în multe privinţe sub aspectul recuperării documentare a moştenirii plastice a artistului), pentru că prin *cultivarea predilectă a acestui gen plastic* şi mai ales prin raportare nu numai la Transilvania ci la întreg teritoriul românesc, Sava Albescu, în ciuda particularităţilor sale stilistice (şi poate în virtutea lor cu atât mai mult), nu poate fi considerat decât ca un *veritabil maestru al genului respectiv* şi chiar al picturii româneşti din vremea sa. Nu vorbim desigur, în cazul artistului menţionat, despre un *mare maestru*, ci doar despre…*un maestru*, despre *un profesionist*, în adevăratul înţeles al termenului, aşa cum ne demonstrează întreaga sa viaţă şi activitate, aşa fragmentară şi incertă pe alocuri, cum este ea cunoscută până acum.

Sperăm ca studiul de faţă să fi făcut un pic mai multă lumină în privinţa tematicii abordate şi să realimenteze interesul iubitorilor artelor plastice pentru lucrările sale.

ANEXA I

Tovarăşul S. Albescu (artist pictor)
Către,
Tovarăşul D. Ciumbrudean (consilier Alba)

Subsemnatul, Sava Albescu, [sunt] artist pictor român domiciliat în Comuna Feneş, Judeţul Alba[45]. Cu [prezenta] vă prezint o scurtă schiţă autobiografică asupra activităţii mele artistice în decurs de cincizeci de ani, de muncă grea în pictura românească, a patriei noastre, "Republica Populară Română".

Sunt născut în anul 1885, luna Octombrie în satul Boiţa (Turnul Roşu) Judeţul Sibiu, din părinţi plugari români, săraci, fără avere, [posedând] doar coliba unde am văzut prima oară lumina divinului Soare. Am fost la părinţi trei fraţi eu, Sava, Ion şi Toma. De fratele meu Ion ştiam acum cât[i]va ani că trăieşte la Braşov şi are doi copii, iar cel mic, fratele Toma, din Măcelul Mondial, din 1914, nu mai ştim nimic [despre el]. Rude în străinătate nu am.

- 1892 - Am fost înscris la Şcoala primară din Comuna natală Boiţa, unde am urmat şapte ani; de mic copil am *sâmţât*[46] dispoziţia sufletească pentru desen - destinul meu pentru artă a fost după cum se vede hotărât din 'nainte, [respectiv] pe ce cale să-mi îndrept paşi.

- 1899 - Am fost tocmit, cu anul, ucenic la pictorul Matache Orăşanul[47] (pictor de Beserici) în oraşul Brăila, am lucrat în atelierul său doi ani pentru mâncare,

[45] Desigur nu trebuia punct, după textul anterior, dar aceasta a fost ortografia originală a artistului şi o păstrăm, făcând totuşi unele completări, deşi ea este ciudată.

[46] Termen neliterar, cu pronunţie arhaică, care denotă faptul că gradul de letrizare a artistului nu a fost prea ridicat, sau poate dorea să se prezinte pe sine ca plebeu şi a scris intenţionat în acest mod (!).

[47] Pictorul Matache Orăşanu era activ în oraşul Brăila de prin anii '70 ai secolului al XIX-lea, în anul 1899 aflându-se cu siguranţă dincolo de apogeul carierei sale artistice, care a continuat şi la începutul

îmbrăcăminte şi învăţătură. Dorul de părinţi m-a adus acasă în satul meu Băiţa, - încurajat de laudele mamei şi a[le] consătenilor, m-am aşternut cu nădejde pe zugrăvit iconiţe pe care le vindeam la Sibiu la Librăria Arhiedecezană şi [la] alţi amatori, după cum puteam şi cât puteam. A fost primul ajutor ce puteam aduce iubiţilor mei părinţi, cu munca mea săracă.

- 1902 - Am plecat la Bucureşti unde am lucrat în diferite ateliere şi pe la alţi negustori de tablouri, care din nefericire mă speculau fără milă. La *Belle Artele* din Bucureşti mă duceam la cursuri foarte rar, nu-mi plăcea teoria, [respectiv] vorbe[le] goale, eu vream meşteşug – însă când lucra[u] la "Şevalet" pictorii Grigorescu[48] şi Mirea[49], eram nelipsit de la lecţii, fie-le ţărâna uşoară, [au fost] singurii pictori români care m′ au înflăcărat în anii aceia de sărăcie artistică.

- 1907 - Anul răscoalelor ţărăneşti, nu ţin minte [exact momentul], înainte sau după [răscoală], „*era să se joace o piesă franţuzească la Teatrul Naţional, jucată de Elita Ciocoiască*" - nu ştiu cum s-a făcut că eram şi eu amestecat cu studenţii care zvârleau cu bolovani în geamurile Cupolelor trupei Ciocoieşti – piesa nu s-a jucat -, dar eu ştiu că de teamă să nu ajungem la „*Hărdău[l] lui Petrache*" am luat' o la sănătoasa către coliba mea părintească, la Boiţa (Turnu Roşu).

- 1908 - Iosif Sterca Şuluţiu, preşedintele „Astrei" din Sibiu, a găsit de bine să deschid o expoziţie de pictură a mea personală, [spaţiu pe[50]] care îl aveam şi ca atelier şi ca Şcoală de desen şi pictură, dădeam[51] lecţii, făceam portrete, nuduri şi alte subiecte ardeleneşti ca să pot ajunge la o sumă cari să-mi uşureze studiile la Florenţa şi Paris.

- 1910 - Filantropul român basarabean Vasile Stroescu, pentru două portrete ce i-am lucrat, m-a onorat cu două mii de coroane ce i-am primit prin D-nul Partenie Cosma din Sibiu. *Cu raniţa de umeri, cu creiţarii la şerpar, cu [cu]tij cu vopsele şi pensule, am luat-o către soare apune, oprindu-mă câte o zi două prin muzeele Europene, începând cu Budapesta, Viena, Dresda, Berlin, München, Nürenberg, Florenţa, Milano, Roma, Neapole, Barcelona, Veneţia, Marsilia, Paris.*

- 1912, 1913, 1914 - Ca elev la *Şcoala de Belle Arte* la Paris, lucrările mele au fost admise la toate saloanele oficiale cu succes.

- **1914 -** Izbucneşte „Măcelul Mondial", toţi supuşii Austro–Ungari a trebuit s-o luăm fără zăbavă către graniţă, care n' a putut, la gară i-a înghiţit (!). Ambasada austriacă din Rot[t]erdam ne' a liberat foaia de drum până la Sibiu.

---

secolului al XX-lea. Astfel se admite, în general, faptul că a fost implicat în pictarea Iconostasului *Bisericii Sfântului Profet Ioan Botezătorul*, din oraşul menţionat, dar acest lucru numai după 1900, deoarece în acel an se punea doar piatra de fundaţiei a edificiului bisericesc respectiv. Înainte, el fusese implicat în decorarea unui lăcaş de cult de referinţă din oraş, *Biserica Buna Vestire* (de pe strada Călăraşi, care avea de fapt trei Hramuri şi trei Altare), ridicată de comunitatea grecilor, pentru care a realizat o parte a picturii murale, în anii 1877-1878, pentru ca în 1880 să contribuie la zugrăvirea pereţilor şi Gheorghe Tătărăscu, dar şi unele icoane, semn că artistul se bucura de un renume destul de bun în epocă. A realizat şi pictura catapetesmei *Bisericii Sfântul Proroc Ilie Tesviteanul*, de pe strada Roşiorilor.

[48] Nicolae Grigorescu (1838-1907) se stabilise din 1890 la Câmpina, dar ţinea şi lecţii la *Academia de Belle Arte* din Bucureşti, prestaţiile sale fiind veritabile spectacole pentru tinerii studioşi.

[49] G. D. Mirea (1852-1933) devenise profesor şi director al *Şcolii de Arte Frumoase* din Bucureşti şi unul dintre cei mai apreciaţi educatori în domeniul învăţământului picturii la noi. Dacă Sava Albescu ar fi avut posibilitatea de a frecventa propriu-zis în anii 1902-1906, cursurile de pictură al *Şcolii de Belle Arte* din Bucureşti, atunci ar fi fost elev al clasei lui G. D. Mirea şi l-ar fi avut coleg pe Nicolae Dărăscu, dar acest lucru nu s-a putut petrece, se pare, din pricina lipsei de sprijin financiar. Cu toate acestea, probabil în anii următori a reuşit cumva să absolve cursurile şcolii respective, sau să i se echivaleze!

[50] În text *în*.

[51] În text *dedeam*, formă din nou incorectă.

- 1915 - Acasă la părinți găsisem ordinul de mobilizare, să mă prezint la Regiment la Sibiu, [dar] am greşit drumul, că în loc s-o iau la deal, am nimerit la vale, pe Olt, noaptea pe vama cucului, drept la Bucureşti, în Patria Mumă România.

- 1916 - Soldat voluntar, sunt atestat ca pictor al armatei române la „Marele Cartier General" din Iaşi Moldova.

- 1919 - De la Unire m' am stabilit în satul Feneş, Județul Alba, unde muncesc neîntrerupt în atelierul meu până astăzi.

- 1927 - Am deschis o expoziție în capitala Ardealului la Prefectura jud. Cluj.

- 1931 - Expoziție în sala Prefecturii Sighişoara.

- 1938 - Expoziție în sala Teatrului „Aro" din Bucureşti.

- 1947 - Expoziție în localul fostei Bănci Române din Alba Iulia, succes moral „berechet", material „*Il Falite*".

- 1948 - Dl. Preşedinte al Consiliului, Dr. Petru Groza, a cumpărat de la mine personal tablourile martirilor *Horia, Cloşca, Crişan* şi *Avram Iancu,* tablouri care ornează incinta *Marii Adunări Naționale* a Republicii Populare Române.

- 1949 - Aş vrea să muncesc înainte tot cu înflăcărat avânt în artă, spre frumos, spre libertate, dragoste, democrație şi pace în scumpa noastră Republică Populară Română.

Tovarăşe Ciumbrudean, după cum se vede spovedania mea am scris-o, aşa cum am trăit-o, pe scurt, de o fi bună, bine, de nu, iar bine, la scris nu mă prea pricep, scrisu-i meşteşug tare greu. Marele tău talent de literat şi autor dramatic va ierta şi corija micilor mele greşeli artistice. Sufletul meu îți urează să trăieşti ani de zile cu viață sănătoasă până la adânci bătrâneți împreună cu ai dumitale cei mai dragi. Trăiască Republica Populară Română.

Marele bun [prieten] pictorul S. Albescu
Feneş II [1]949
P. S. **Toată viața n' am făcut decât politică numai în artă** (s. n.), iar ca închinare am dormit câte o noapte la Poliție din pricina prăpăditului de „Bachus"[52]

[52] Această mărturisire, despre neimplicarea sa politică în perioadele istorice anterioare, o face pentru că i se spusese în prealabil cum trebuie să îşi redacteze *of*-ul, pentru ca cererile sale să poată fi satisfăcute, iar cel care îl sfătuise în sensul redactării autografelor în chestiune trebuie că va fi fost tot Dumitru Ciumbrudean! De altfel păstrarea lor în colecția de documente a muzeului din Alba Iulia, al cărui director fostul frizer Dumitru Ciumbrudean devenise de curând, se explică prin aceea că ele au fost depuse în acea arhivă de către cel căruia ele îi fuseseră adresate. Cu stângăcie şi teama de a-şi aşterne doleanțele pe hârtie, Sava Albescu părea a executa ceea ce i se sugerase să facă, pentru a i se soluționa situația incomodă în care se afla. Este evident că făcea eforturi pentru a se conforma unor indicații prealabile primite de la cineva (şi acesta nu putea fi decât Dumitru Ciumbrudean, în optica noastră), dar îi era în mod evident greu să folosească noua modalitate de adresare „Tovarăş", sau să redacteze lozincile care se vehiculau în epoca aceea stalinistă, de la noi, dar face, până la urmă, programatic, tot ceea ce i se ceruse. Desigur, ar fi interesant să ştim dacă Sava Albescu a acceptat atunci şi să intre în Partidul Comunist, sau nu a mai făcut acest pas, ceea ce ar fi fost desigur mai consonant cu apolitismul său anterior, dar oare s-a putut sustrage acestei obligații, cu siguranță neplăcute lui? Acest lucru, dacă s-a petrecut (?), s-a putut datora, din nou, numai „protecției" – putem, ne face impresia, să îi spunem astfel – lui Dumitru Ciumbrudean, care pare a-i fi cerut lui Sava Albescu numai redactarea autobiografiei şi a celor două solicitări din Anexe, fără a-i impune manifest obligativitatea intrării în Partidul Comunist! Oare va fi reuşit el să rămână în afara partidului până la moartea sa, în 1957, aşa cum părea să fie încă în 1949?

Tătucă Ciumbrudean,

Bunătății tale părintești, sufletului tău de curat artistic, cer favoarea de' a lua în seamă rugămintea mea modestă.

Colecția mea de tablouri ce' a fost expusă la fosta bancă comercială din Alba Iulia aş vrea dacă se poate să fac un împrumut de 15.000 mii de lei lăsând zălog 50 tablouri până mă reîntorc de la Bucureşti, unde mă duc în căutare de lucru. Eventual le-aş lăsa la tine la „Ateneul Popular N. Bălcescu".

Te rog fii bun şi vorbeşte cu Onor. Sindicatul artiştilor plastici din Alba, să bine voiască ca şi mie să - mi dea un „Carnet" şi cartelă ca să pot şi eu beneficia la cumpărăturile cu preț redus ca ceilalți colegi pictori.

Tov. Director Ciugudeanu, de la „Economatul funcționarilor publici", încă de acum doi ani a dus la Cluj – Tabloul D-lui Prim Ministru Dr. Petru Groza – ce-a făcut cu tabloul? dacă l-a vândut îl rog să-mi dea banii – dacă nu, să fie bun să-mi restituie tabloul, cu lădiță cu tot, aşa cum l-a luat în primire (fără supărare în caz contrar voi apela la „forul dreptății").

Şi acum o ultimă rugare!

În viața mea nu am cerut nici în tinerețe şi nici acum la bătrânețe nici un fel de ajutor până astăzi – dacă crezi că ar fi bine să mă adresez onor. Ministerului Artelor pentru a-mi aproba un „ajutor" lunar, iar eu in schimbul acestui ajutor să ofer în fiecare lună câte un tablou ce-mi va comanda după valoarea ajutorului acordat .

Ar fi primul ajutor ce-l voi primi şi eu în viață de la stat, după o muncă de cinzeci de ani, de apostolat artistic în lupta credinței de „libertate, dragoste, democrație şi pace".

Trăiască Republica Populară Română.
şi Tovarăşul D. Ciumbrudean
Al tău S. Albescu

P. S. Dacă vei binevoi să-mi răspunzi, dă la Primăria Feneş un telefon, când să viu la Alba după ceva bănuți de la tine, pace nouă şi multe mulțumiri.

ANEXA II

Tovarăşe Consilier,

Subsemnatul Savu Albescu, artist pictor domiciliat în Comuna Feneş, fost elev al *Şcoalei de Arte frumoase* din Paris şi acceptat la salonul Oficial din 1912, 1913, şi 1914 din Paris. Cu onoare vin a vă ruga să binevoiți a aproba pentru „Ateneul N. Bălcescu" din Alba Iulia cumpărarea unui tablou - bust mărime naturală 90 x 70 cm reprezentând portretul revoluționarului Nicolae Bălcescu.

Acest tablou este lucrat în pastel şi montat cu dublu geam şi ramă aurită, pe care îl ofer spre cumpărare cu suma de 20.000 (douăzeci mii).

În speranța că Tov. Consilier va binevoi a soluționa în mod favorabil cererea mea, rog să binevoiți a primi încredințarea celor mai profunde mulțumiri ce vă păstrez în suflet.

Trăiască Republica Populară Română
Feneş, la 1 Februarie 1949.
Pictorul
S. Albescu
Tovarăşului Consilier Cultural D. Ciumbrudean Alba Iula

ANEXA III

Articol din *Cosînzeana*, Anul XI, nr. 12, din a 1 Decembrie 1927, p. 161[53].

Expoziția pictorului Albescu

Pictorul Sava Albescu e o veche cunoştinţă a publicului ardelean. Expoziţiile lui dinainte de războiu şi pânzele din palatul Asociaţiunii din Sibiu l' au consacrat ca pe unii din fruntaşii plasticei noastre de dincoace de munţi. Artist robust, original fără a fi „nou", în înţelesul comun şi uzual al cuvântului, Albescu prezintă astăzi, în sala de expoziţie a prefecturii Clujului, o bogată operă de maturitate. În cele peste 300 de tablouri, portrete, tipuri, interioare, colţuri de viaţă câmpenească, se simte pulsând o sensibilitate artistică specific ardeleană, născută dintr' o tulburătoare îmbinare de realism crud şi romantică impulsiune spre idealizare. Din şirele de pânze nu ştii ce să alegi mai întâi. Ochiul aleargă lacom de la o pânză la alta, mereu încântat, mereu subjugat de o imagine vie, de o sugestie pătrunzătoare. Sguduitoarea (sic!) înfăţişare a prizonierului bulgar (115) te reţine un moment, pentru a te fura calmul de interior din „La păscut" (170) sau misterul blând, care se desprinde din atmosfera „Rugăciunii" (171). De alăturea, portretul[54] confratelui Gh. Stoica te chiamă (sic!) cu liniile lui expresive, de adâncă pătrundere în viaţa interioară a modelului. Răscolind tainele trecutului, care se răsfrânge puternic în întruchipările de tipuri de moţi şi ţopi, Albescu realizează pânze nemuritoare în chipul lui Şaguna, al martirilor revoluţiei de la 1784 şi al lui Avram Iancu. Bogata lui colecţie de tipuri, care încadrează aceste pânze, alcătuieşte un vast material pentru o mare frescă a istoriei noastre. El aşteaptă numai putinţa de închegare în ansamblu, pe care întârzie constant să o ofere, fie iniţiativa Astrei, fie statul. E vorba să se transforme vechiul teatru naţional din Cluj într' un Ateneu al Ardealului. Materialul artistic pe care îl posedă Albescu în pânze izolate nu trebuie neglijat, dacă dorim să facem un lucru temeinic.

Teodor Moldovan

[53] Semnalăm modul în care ilustraţiile realizate după lucrările artistului au fost repartizate în pagină de editorii acestui număr al revistei: pe coperta anterioară - un portret de bătrân (moţ); pe pagina 151 un portret de tânăr cu pălărie şi cojoc, din galeria aceloraşi „figuri de moţi şi ţopi"; pe pagina 152 – un interior ţărănesc, cu o ţărancă, cu o doniţă şi un ulcior în mâini; pe pagina 154 – un portret de bătrân, din profil, cu un acvilin nas roman; pe pagina 157 – un portret de evreu; pe pagina 161 – două lucrări, de departe cele mai valoroase din galeria respectivă, portretul unei tinere femei, cu interiorizare, expresivitate şi atitudine volitiva deosebită (ne întrebăm dacă el nu este un portret al D-nei Bagdat, realizat la Paris?), şi un peisaj cu bordei, foarte interesant, care pare a moderniza sensibil modul impresionist de a picta al lui Nicolae Grigorescu, deşi influenţa sub care se află îl face „grigorescian". Astfel, putem releva că s-au folosit în cadrul numărului amintit de revistă, **7 imagini** ale lucrărilor lui Sava Albescu expuse în 1927 la Cluj, fără a se specifica însă şi denumirile reprezentărilor respective.

[54] În text apărea forma *portretului*, dar se cerea nominativul, în mod evident.

ANEXA IV

Articol din *Societatea de mâine*, Anul IV, nr. 44 din 6 noiembrie, 1927, p. 511.

Sala mică a prefecturii de astă dată este într' adevăr prea mică pentru numărul mare al pânzelor d-lui Albescu. Peste 300 de tablouri, acoperind de sus până jos pereții salei (sic!), înfăţişează munca din ultimul timp a acestui productiv pictor îndrăgit de arta lui.

Poate că o selectare mai scrupuloasă a pânzelor ar fi putut înălța nivelul artistic al expoziției, dar d. Albescu a vrut să se înfăţişeze cât mai complet publicului cluj[e]an, care, nu mă înşel, vede pentru întâia dată o expoziție a acestui pictor.

S' ar putea vorbi din nou de creşterea în intensitate şi complexitate a vieții artistice clujene. An de an sporeşte numărul artiştilor plastici în oraşul nostru, care devine din ce în ce mai mult un adevărat centru de viață culturală şi artistică. D. Albescu a lucrat şi s-a făcut cunoscut în alte oraşe ale Ardealului. Palatul Astrei din Sibiu se mândreşte cu o seamă de pânze ale dânsului. Acum lucrează la Cluj, unde cred că a aflat şi va afla mai multă înțelegere pentru opera sa decât în oraşele mai mărunte.

Ceea ce iubeşte de la început ochiul spectatorului care cercetează expoziția deschisă acum la prefectură, este unitatea de manieră, acea profundă înrudire a pânzelor, care dovedeşte nu numai simpla lor origine comună, ci mai ales statornicirea artistului la o „metodă" de lucru care are note de originalitate. Este un drum de la portretele mari din mijlocul pereților mai lungi ai salei, cu prea puțină analiză tratate şi până în seria simpatică a autoportretelor, dar atmosfera care încadrează figurile omeneşti, este întotdeauna aceeaş[i], o atmosferă voită, proprie şi nu copiată „după natură".

D. Albescu găseşte tipuri „originale", pe cari le exploatează cu plăcere în mai multe pânze. Mai ales figuri de moți şi țopi, cu expresia lor de energie şi dârză înfruntare a vieții. Printre acestea sunt multe pânze de valoare. În acelaşi[i] fel multiplică şi tipurile de evrei şi chiar nudurile, reuşind mai rar, în acest din urmă caz, să producă opere reprezentative ale genului.

E totuşi o expoziție de preț expoziția d-lui Albescu.

Bibliografie

Ciumbrudean 1945a – D. Ciumbrudean, *Oameni minciună. Peisaje din viața oamenilor. Groaza de sclavia casnică. Nuvele*, Alba Iulia, 1945.

Ciumbrudean 1945b – D. Ciumbrudean, *Se mişcă munții. Piesă istorică din revoluția iobagilor Horia, Cloşca şi Crişan, în 10 tablouri. La menajerie. Comedie într' un act*, Alba Iulia, 1945.

Ciumbrudean 1945c – D. Ciumbrudean, *Teatru modern. Şapte piese de teatru*, Alba Iulia, 1945.

Ciumbrudean 1969 – D. Ciumbrudean, *Jurnal de front al caporalului Dumitru Ciumbrudean*, Bucureşti, 1969.

Ciumbrudean f. a. – D. Ciumbrudean*, Burghezul timpului: satiră socială în XI tablouri*, [Bucureşti], f. a., 79 pagini.

Ciumbrudean f. a. b – D. Ciumbrudean, *Piese de teatru*, Alba Iulia, 61 pagini.
Ciumbrudean f. a. c – D. Ciumbrudean, *Factori sociali. Piesă simbolică în 8 tablouri. Vasile Apostol, Bărbierul din Bârlad se face dictator. Comedie în 5 acte*, Alba Iulia, f. a.
Domşa 2007 – T. Domşa, *Sava Albescu (1883-1937)*, în *Dacoromania*, nr. 34, 2007, p. 51 (vezi şi http://www.dacoromania-alba.ro/nr34/sava_albescu.htm).
Dreghici 2002 – I. Dreghici, *Sava Albescu - mic maestru al pastelului transilvănean*, în *PA*, II, 2002, p. 230-251.
Fleşer 2007 – G. Fleşer, *Sava Albescu (1885-1957). 50 de ani de la moartea artistului. Catalog. Pictură/ Grafică*, Alba Iulia, 2007.
Haţegan f. a. – L. Haţegan, *Pictorul Sava Albescu*, în *Sesiunea de comunicări a Muzeelor de Artă*, Bucureşti, februarie 1968 (texte dactilografiate), f. l., f. a., p. 345-359.
Mărgineanu 2005 – I. Mărgineanu, *Oameni din Munţii Apuseni. Judeţul Alba. Dicţionar fără sfârşit*, Alba Iulia, 2005, p. 14-15 (*Albescu, Savu, pictor*).
Potra 1990 – G. Potra, *Din Bucureştii de ieri*, I-II, Bucureşti, 1990.
Stan 2012 – A. M. Stan, *Eliza Constantinescu Bagdat, portretul unei feministe din lumea academică interbelică*, în *AIIGB*, XLIX, 2012, p. 245-157.
Tudoran 1979 – O. Tudoran, *Portretele unor figuri de seamă ale vieţii politice şi culturale din Transilvania veacului al XIX-lea şi începutul veacului al XX-lea*, în *StComS*, 2, Sibiu, 1979, p. 57-71.
Udrescu 1979 – D. Udrescu, *Rolul Astrei în formarea unui patrimoniu artistic naţional*, în *StComS*, 2, Sibiu, 1979, p. 71-74.

Tovarășul S. Albescu (artist pictor)
Către
Tovarășul D. Cumbrudean (consilier Alba)

Subsemnatul Sava Albescu artist pictor român domiciliat în comuna Feneș jud. Alba: Cu onoare vă prezint o scurtă schiță autobiografică asupra activității mele artistice, în decurs de cincizeci de ani, de muncă grea în pictura românească a patriei noastre, Republica populară Română.

Sînt născut în anul 1885 luna Octombrie în satul Boița (Turnu Roșu) județul Sibiu, din părinți plugari români, săraci fără avere decît Coliba unde am văzut prima oară lumina dimineții Soare.

Am fost la părinți trei frați, eu, Sava Ion și Toma; – de frate-meu Ion, știam acum cîți-va ani că trăește la Brașov și are doi copii, cel mic frate Toma, din Războiul Mondial 1914, nu mai știu nimic. – Rude în străinătate nu am.

1892. Am fost înscris în școala primară din comuna natală Boița unde am urmat-o șapte ani, de mic copil am simțit dispoziția sufletească pentru desen, – destinul meu pentru Artă a fost după cum se vede hotărît dinainte pe ce cale să-mi îndrepte pași.

1899. Am fost trimis cu anu ucenic la pictorul Matache Oroșanu (pictor de Biserici) în orașul Brăila, am lucrat în atelierul său trei ani, pentru mâncare, îmbrăcăminte, și mâncată tursă – dorul de părinți m-a adus acasă în satul meu Boița, – înmuiat de lacrimile Mamii și a consătenilor, m-am așternut cu răbdare de să zugrăvit iconițe pe care le vindeam la Sibiu la Librăria arhiediecezană și alți amatori după cum puteam și cît căpătam. –
A fost primul ajutor ce puteam aduce iubiților mei părinți cu munca mea săracă

1902. Am plecat la București unde am lucrat în diferite Ateliere, și pe la alți negustori de Tablouri, cari din ... înfiri-

Fig. 1. Pagina 1 a *Autobiografiei* lui Sava Albescu [1949]

1902. La Bele Artele din Bucureşti mă duceam
la cursuri foarte rar, nu-mi plăcea Teorii-
vorbe goale, eu vream meşteşug. – însă
când lucra la „Sfatul" pictorii Grigo-
rescu şi Mirea, eram nelipsit de la lecţ.
[illegible] Ţărănuşoare, singurii pictori ro-
mâni care m-au înflăcărat şi am aceia
de sărăcie artistică. –

1907. Anul răscoalelor ţărăneşti, nu ţin minte
înainte sau după, era să se joace o piesă
franţuzească la Teatru Naţional, jucată de
Eliţă [illegible] – nu ştiu cum s-a făcut
că eram şi eu arestat cu studenţi cari
zvârleau cu bolovani în geamurile [illegible]
trupei [illegible] – piesa nu s-a jucat –
dar eu ştiu că de teamă să nu ajung
la „Hârdăul lui Petrache" am luat-o la să-
nătoasa către coliba mea părintească
la Boiţa (Turnu Roşu).

1908. Iosif Sterca Şuluţu, preşedintele „Astrei"
din Sibiu a găsit de bine să deschid
o expoziţie de pictură a mea personală
în care îl aveam şi ca Atelier şi ca
Şcoală de desen şi pictură, dedicam le-
cţii, făceam portrete, nuduri şi alte
subiecte ardeleneşti, ca să pot ajunge
la o sumă care să-mi asigure studiile
la Florenţa şi Paris. –

1910. Filantropul român basarabean, Vasile
Stroescu, pentru două portrete ce i-am
lucrat, m-a onorat cu două mii de co-
roane, ce i-am primit prin Dnul Par-
tenie Cosma din Sibiu.
Cu Raniţa de umeri, cu [illegible] la spi-
nare, cu tot cu vopsele şi pensule, am
luat-o tot către soare apune, opri-
ndu-mă câte-o zi, două prin Muzeele
Europene, începând cu .. Budapesta
Viena Dresda Berlin Munchen Nurnberg
Florenţa Milano Roma Neapole Bar-
celona Venetia Marsilia Paris. –

1912. 1913. 1914. Ca elev la Şcoala de Bele Arte la Paris
lucrările mele a fost admise la
Toate saloanele oficiale cu succes.

„ „ Izbucneşte Măcelul Mondial. Toţi
supuşii Austro-Ungari a trebuit
s-o luăm fără zăbavă către gra-
niţă, care n-a putut, [illegible] i-a în-
ghiţit.
Ambasadorul austriac din Rotterdam ne-a liberat
foaie de drum până la Sibiu.

Fig. 2. Pagina 2 a *Autobiografiei* lui Sava Albescu [1949]

1914. Acasă la părinți găsăsc ordinul de Mobilizare să mă prezint la Regiment la Sibiu. Am greșit drumul, că în loc s-o iau la deal am pornit-o la vale pe Olt, nimerind pe vama Cucului drept la București în Patria mumă România.

1916. Soldat voluntar sânt atașat ca pictor al armatei române la „Marele Cartier General" din Iași Moldova.

1919. De la Unire m-am stabilit în satul Feneș jud. Alba, unde muncesc neîntrerupt în atelierul meu până astăzi.—

1927. Am deschis o expoziție în capitala Ardealului la Prefectura jud. Cluj.

1931. Expoziție în sala Prefecturii Sighișoara.

1938. Expoziție în sala Teatrului „Arș" din București.

1947. Expoziție în localul fostei Bănci Române din Alba Iulia, succes moral „bineș" material „Falit".

1948. D-l Președinte al Consiliului Dr. Petru Groza, mi-a cumpărat de la mine personal Tablourile Martirilor Horea, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, Tablouri cari ornează incinta Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române.

1949. Vreau să muncesc înainte tot cu înflăcărat avânt în Artă, spre frumos, spre libertate, dragoste democrație și pace, în scumpa noastră Republică Populară Română.

Tovarășe Ciumbrudean, după cum se vede spovedania mea am scris-o așa cum am trăit-o, pe scurt, de-o fi bună, bine, de nu iară bine, la scris nu mă pricep, scrisul meșteșug tare greu. Marele tău talent de literat și autor dramatic, va ierta și cârpi-o mâinile mele grele și artistice.

Cu afectul meu îți urez să trăiești ani de zile cu viață senină până la adânci bătrâneți împreună cu ai dumitale cei mai dragi.

Trăiască Republica Populară Română!

Mâne bun prieten

S. Albescu

Feneș [illegible] 949

P.S. [illegible]

Fig. 3. Pagina 3 a *Autobiografiei* lui Sava Albescu [1949]

Tătucă Ciumbrudean,

Bunătăţii tale părinteşti, sufletului tău de curat artist, cer favoarea de-a lua în samă rugămintea mea modestă.

Colecţia mea de tablouri ce-a fost expusă la Poşta banca Românească din Alba Iulia, aş vrea dacă se poate să fac un împrumut de 15.000. mii de lei, lăsând zălog 50. tablouri până mă reîntorc de la Bucureşti, unde mă duc în căutare de lucru. Eventual le-aş lăsa la tine la „Ateneul popular N. Bălcescu".

Te rog fii bun şi vorbeşte la Oficiul Sindicatului artiştilor plastici din Alba, să binevoiască ca şi mie să-mi dea un „Carnet" şi Cartelă ca să pot şi eu beneficia la cumpărările cu preţ redus ca ceilalţi colegi pictori.

Tov. Director Ciugudeanu, de la Economatul funcţionarilor publici „încă de" acum doi ani a dus la Cluj – Tabloul Dlui Prim Ministru Dr. Petru Groza – Ce-a făcut cu tabloul? dacă l-a vândut – îl rog să-mi dea banii – dacă nu să fii bun să-mi restitue tabloul cu lădiţă cu tot aşa cum l-a luat în primire. (fără ţipa) în caz contrar voi apela la „forul drept".

Şi acuma o ultimă rugare!
În viaţa mea nu am cerut nici în tinereţe şi nici acum la bătrâneţe nici un fel de ajutor până astăzi, – dacă crezi că ar fi bine să mă adresez onor. Ministerului Artelor pentru a-mi aproba un „ajutor" lunar, – iară eu în schimbul acestui ajutor să ofer în fiecare lună câte un tablou ce-mi va comanda după valoarea ajutorului acordat.
Ar fi primul ajutor ce-l voi primi şi eu în viaţă de la stat, după o muncă de cinci-zeci de ani, de apostolat artistic în lupta credinţei de – libertate dragoste democraţie şi pace.

Trăiască Republica populară Română.

şi Tovarăşul D. Ciumbrudean,

al tău
G. Albescu

P. S.
Dacă vei binevoi să-mi răspunzi, dă la primăria Feneş un telefon, când să vin la Alba după cura hainuţei de la tine.
pace Nouă şi multe mulţumiri.

Fig. 4. Textul intitulat „*Tătucă Ciumbrudean*" [1949]

Tovarăşe Consilier,

Subsemnatul Savu Albescu, artist pictor domiciliat în comuna Feneş, fost elev al şcoalei de Arte frumoase din Paris şi acceptat la salonul Oficial din 1912, 1913 şi 1914 din Paris.-

Cu onoare avem a Vă ruga să bineVoiţi a aproba pentru "Ateneul N. Bălcescu" din Alba-Iulia cumpărarea unui tablou-bust mărime naturală 90x70 reprezentând portretul revoluţionarului Nicolae Bălcesu.-

Acest tablou este lucrat în pastel şi montat cu dublu geam şi ramă aurită, pe care îl ofer spre cumparare cu suma de lei 20.000 (douăzeci mii).-

In speranţă că Tov. Consilier va bineVoi a soluţiona în mod favorabil cererea mea, rog să bineVoiţi a primi încredinţarea celor mai profunde mulţumiri ce Vă păstrez în suflet.

Traiască Republica Populară Română.-

Feneş la 1 Februarie 1949.-

pictorul
S. Albescu

[redacted]

Tovarăşului

Consilier Cultural

D. Ciumbrudeanu

Alba-Iulia.-

Fig. 5. Textul intitulat „*Tovarăşe Consilier*”, 1949

Fig. 6. Pictorul Sava Albescu în atelierul din Feneş (perioada interbelică), carte poştală din colecția profesorului Pierre Chanier

Fig. 7. *Horea*, pastel de Sava Albescu (colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia)

Fig. 8. *Cloşca*, pastel de Sava Albescu (colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia)

Fig. 9. *Crişan*, pastel de Sava Albescu (colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia)

Fragments from the Biography of Painter Sava Albescu (1885-1957), with Special Reference to Two Autographed Documents from 1949
Abstract

The present study attempts a better correlation between the biography and artistic activity of painter Sava Albescu (1885-1957) and the documentary information of actual value to historic research. The biographic knowledge gather so far was not based on firm documentary support and due to that reason several incongruences have been perpetuated, generated by the assumption that the painter was born October 26th 1883, whereas, in reality, as it was proven recently, in 2007, by Gheorghe Fleşer and certified by the documents enclosed in the Annexes of the present study, his birth date was in fact October 1st 1885. This misconception has triggered a series of errors, respectively dating his first trip to Bucharest at age 15 in 1898 instead of 1902 etc. The autobiographical documents edited in the present study contribute to a better understanding of the artist's biography while offering inedited information on the same topic. Therefore, several aspects of Sava Albescu's biography can be revealed to the public for the first time , such as the his primary school years in his native village (Boița), his apprenticeship in Brăila under the guidance of master Matache Orăşanu between 1899 and 1901, the considerable material support received in 1908 from Iosif Sterca Şuluțiu (1827-1911), the president of *Astra* between 1904-1911 and later on in 1910 from the Bassarabian philantropist Vasile Stroescu (1845-1926), who has bought two of his paintings for the great amount of 2000 Kroners, or the incomfortable period of 1947-1949 when he was forced to a moral compromise by the new political authorities and their cultural representatives in the territory etc.

All these facts of novelty as well as the reanalysis of several previously known biographical information offer an improved view over the artist's life and activity which leads to a more focused reception of the value of his plastic creation, which was previously more related to amateurism rather than professionalism (since he was characterized as a „small master of the Transylvanian pastel"). By reevaluating his activity and reiterating his lengthy apprenticeship conducted either inside the country on in Paris where he resided between 1910 and 1914 and painted as the student of the master François Flameng (1856-1923), even participating with personal creations in all the official painting salons between 1911 and 1913, a more accurate reevaluation of the painter's creative universe can be acheived which offers it a more profound individuality and exhibits the unique seal of the painter's spirituality more clearly.

The present study especially highlights the relations between the artist and Dumitru Ciumbrudean, cultural advisor and inspector promoted by the new political regime established in Romania after 1945, a cultural animator from Alba Iulia of whom Sava Albescu was clearly aware since his settling down in Feneş, in 1919. However the relations between the two take a new twist and seem to be rekindled, on the background of the the artist's dispair after his financial failure due to his grand personal exhibit organized in 1947 at the Commercial Bank in Alba Iulia, when the revered painter realised that, at the age of 60, he was no longer capable of supporting his existence as a freelance painter as he did before. Threfore he was constrained to reach for the support of the local cultural consultant who helped him to be accepted in the local *Artist's Union* and to obtain, as a professional artist, a well deserved pension from the Ministry

of The Arts despite the moral compromise he was forced to make in the mentioned year out of an obvious spirit of selfpreservation.

List of Illustrations